નમો તસ્સ ભગવતો અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ

# પટ્ઠાનુદ્દેસ દીપનીપાઠ

## ૧. હેતુપચ્ચયો

કતમો હેતુપચ્ચયો. લોભો હેતુપચ્ચયો. દોસો, મોહો, અલોભો, અદોસો, અમોહો હેતુ પચ્ચયો.

કતમે ધમ્મા હેતુપચ્ચયસ્સ પચ્ચયુપ્પન્ના. લોભ સહજાતા ચિત્તચેતસિકા ધમ્મા ચ રૂપકલાપાધમ્મા ચ દોસસહ જાતા મોહસહજાતા અલોભસહજાતા અદોસસહ જાતા અમોહસહજાતા ચિત્તચેતસિકા ધમ્મા ચ રૂપકલાપા ધમ્મા ચ હેતુપચ્ચયતો ઉપ્પન્ના હેતુપચ્ચયુપ્પન્ના ધમ્મા.

સહજાતરૂપકલાપા નામ સહેતુકપટિસન્ધિક્ખણે કમ્મજરૂપાનિ ચ પવત્તિકાલે સહેતુકચિત્તજરૂપાનિ ચ. તત્થ પટિસન્ધિક્ખણો નામ પટિસન્ધિચિત્તસ્સ ઉપ્પાદક્ખણો. પવત્તિકાલો નામ પટિસન્ધિચિત્તસ્સ ઠિતિક્ખણતો પટ્ઠાય યાવ ચુતિકાલં વુચ્ચતિ.

કેનટ્ઠેન હેતુ, કેનટ્ઠેન પચ્ચયોતિ. મૂલટ્ઠેન હેતુ, ઉપકારકટ્ઠેન પચ્ચયોતિ. તત્થ મૂલયમકે વુત્તાનં લોભાદીનં મૂલધમ્માનં મૂલભાવો મૂલટ્ઠો નામ. સો મૂલટ્ઠો મૂલયમકદીપનિયં અમ્હેહિ રુક્ખોપમાય દીપિતોયેવ.

અપિ ચ એકો પુરિસો એકિસ્સં ઇત્થિયં પટિબદ્ધ ચિત્તો હોતિ. સો યાવ તં ચિત્તં ન જહતિ, તાવ તં ઇત્થિં આરબ્ભ તસ્સ પુરિસસ્સ લોભસહજાતાનિ કાયવચીમનોકમ્માનિ ચ લોભસમુટ્ઠિતાનિ ચિત્તજરૂપાનિ ચ ચિરકાલંપિ પવત્તન્તિ. સબ્બાનિ ચ તાનિ ચિત્તચેતસિકરૂપાનિ તસ્સં ઇત્થિયં રજ્જનલોભમૂલકાનિ હોન્તિ. સો લોભો તેસં મૂલટ્ઠેન હેતુ ચ, ઉપકારકટ્ઠેન પચ્ચયો ચ. તસ્મા હેતુપચ્ચયો. એસ નયો સેસાનિ રજ્જનીયવત્થૂનિ આરબ્ભરજ્જનવસેન ઉપ્પન્નેસુ લોભેસુ, દુસ્સનીયવત્થૂનિ આરબ્ભ દુસ્સનવસેન ઉપ્પન્નેસુ દોસેસુ, મુય્હનીયવત્થૂનિ આરબ્ભ મુય્હનવસેન ઉપ્પન્નેસુ મોહેસુ ચ.

તત્થ યથા રુક્ખસ્સ મૂલાનિ સયં અન્તોપથવિયં સુટ્ઠુ પતિટ્ઠહિત્વા પથવિરસઞ્ચ આપોરસઞ્ચ ગહેત્વા તં રુક્ખં યાવ અગ્ગા અભિહરન્તિ, તેન રુક્ખો ચિરકાલં વડ્ઢમાનો તિટ્ઠતિ. તથા લોભો ચ તસ્મિં તસ્મિં વત્થુમ્હિ રજ્જનવસેન સુટ્ઠુ પતિટ્ઠહિત્વા તસ્સ તસ્સ વત્થુસ્સ પિયરૂપરસઞ્ચ સાતરૂપરસઞ્ચ ગહેત્વા સમ્પયુત્તધમ્મે યાવ કાયવચીવીતિક્કમા અભિહરતિ, કાય વીતિક્કમં વા વચીવીતિક્કમં વા પાપેતિ. તથા દોસો ચ દુસ્સન વસેન અપ્પિયરૂપરસઞ્ચ અસાતરૂપરસઞ્ચ ગહેત્વા, મોહો ચ મુય્હનવસેન નાનારમ્મણેસુ નિરત્થકચિત્તાચારરસં વડ્ઢેત્વાતિ વત્તબ્બં. એવં અભિહરન્તા તયો ધમ્મા રજ્જનીયાદીસુ વત્થૂસુ સમ્પયુત્તધમ્મે મોદમાને પમોદમાને કરોન્તો વિય ચિર કાલં પવત્તેન્તિ. સમ્પયુત્તધમ્મા ચ તથા પવત્તન્તિ. સમ્પયુત્ત ધમ્મેસુ ચ તથા પવત્તમાનેસુ સહજાતરૂપકલાપાપિ તથા પવત્તન્તિયેવ. તત્થ સમ્પયુત્તધમ્મે અભિહરતીતિ દ્વે પિયરૂપ સાતરૂપરસે સમ્પયુત્તધમ્માનં સન્તિકં પાપેતીતિ અત્થો.

સુક્કપક્ખે સો પુરિસો યદાકામેસુ આદીનવં પસ્સતિ, તદા સો તં ચિત્તંજહતિ, તં ઇત્થિં આરબ્ભ અલોભો સઞ્ઞા યતિ. પુબ્બે યસ્મિં કાલે તં ઇત્થિં આરબ્ભ લોભમૂલકાનિ અસુદ્ધાનિ કાયવચીમનોકમ્માનિ વત્તન્તિ. ઇદાનિ તસ્મિં કાલેપિ અલોભમૂલકાનિ સુદ્ધાનિ કાયવચીમનોકમ્માનિ વત્તન્તિ. પબ્બજિત સીલસંવરાનિ વા ઝાનપરિકમ્માનિ વા અપ્પનાઝાનાનિ વા વત્તન્તિ. સો અલોભો તેસં મૂલટ્ઠેન હેતુ ચ હોતિ, ઉપકારકટ્ઠેન પચ્ચયોચ. તસ્મા હેતુપચ્ચયો. એસ નયો સેસેસુ લોભ પટિપક્ખેસુ અલોભેસુ, દોસપટિપક્ખેસુ અદોસેસુ, મોહ પટિપક્ખેસુ અમોહેસુ ચ.

તત્થ રુક્ખમૂલાનિ વિય અલોભો લોભનેય્યવત્થૂસુ લોભં પહાય લોભવિવેકસુખરસં વડ્ઢેત્વા તેન સુખેન સમ્પયુત્તધમ્મે મોદમાને પમોદમાને કરોન્તો વિય યાવ ઝાનસમાપત્તિસુખા વા યાવ મગ્ગફલસુખા વા વડ્ઢાપેતિ. તથા અદોસો ચ દોસનેય્યવત્થૂસુ દોસવિવેકસુખરસં વડ્ઢેત્વા, અમોહો ચ મોહનેય્યવત્થૂસુ મોહવિવેકસુખરસં વડ્ઢેત્વાતિ વત્તબ્બં. એવં વડ્ઢાપેન્તા તયો ધમ્મા કુસલેસુ ધમ્મેસુ સમ્પયુત્તધમ્મે મોદમાને પમોદમાને કરોન્તો વિય ચિર કાલંપિ પવત્તેન્તિ. સમ્પયુત્તધમ્મા ચ તથા પવત્તન્તિ. સમ્પયુત્ત ધમ્મેસુ ચ તથા પવત્તમાનેસુ સહજાતરૂપકલાપાપિ તથા પવત્તન્તિયેવ.

તત્થ લોભવિવેકસુખરસન્તિ વિવિચ્ચનં વિગમનં વિવેકો. લોભસ્સ વિવેકો લોભવિવેકો. લોભવિવેકે સુખં લોભવિવેકસુખં. લોભવિવેકં પટિચ્ચ ઉપ્પન્નસુખન્તિ વુત્તં હોતિ. તદેવ રસો લોભવિવેકસુખરસોતિ સમાસો. અયં અભિધમ્મે પટ્ઠાનનયો.

હુત્તન્તનયો પન અવિજ્જાસઙ્ખાતો મોહો ચ તણ્હાસઙ્ખાતો લોભો ચાતિ દ્વે ધમ્મા સબ્બેસંપિ વટ્ટદુક્ખધમ્માનં મૂલાનિ હોન્તિ. દોસો પન લોભસ્સ નિસ્સન્દભૂતં પાપમૂલં હોતિ. વિજ્જાસઙ્ખાતો અમોહો ચ નિક્ખમધાતુસઙ્ખાતો અલોભો ચાતિ દ્વે ધમ્મા વિવટ્ટધમ્માનં મૂલાનિ હોન્તિ. અદોસો પન અલોભસ્સ નિસ્સન્દભૂતં કલ્યાણમૂલં હોતિ. એવં છબ્બિધાનિ મૂલાનિ સહજાતાનંપિ અસહજાતાનંપિ નામરૂપધમ્માનં પચ્ચયા હોન્તીતિ. અયં સુત્તન્તેસુ નયો. હેતુપચ્ચયદીપના નિટ્ઠિતા.

# ૨. આરમ્મણપચ્ચયો

કતમો આરમ્મણપચ્ચયો. સબ્બેપિ ચિત્તચેતસિકા ધમ્મા સબ્બેપિ રૂપધમ્મા સબ્બંપિ નિબ્બાનં સબ્બાપિ પઞ્ઞત્તિયો આરમ્મણ પચ્ચયો. ન હિ સો નામ એકોપિ ધમ્મો અત્થિ, યો ચિત્ત ચેતસિકાનં આરમ્મણં ન હોતિ. સઙ્ખેપતો પન આરમ્મણં છબ્બિધં હોતિ રૂપારમ્મણં સદ્દારમ્મણં ગન્ધારમ્મણં રસારમ્મણં ફોટ્ઠબ્બારમ્મણં ધમ્મારમ્મણન્તિ.

કતમે ધમ્મા આરમ્મણપચ્ચયસ્સ પચ્ચયુપ્પન્ના. સબ્બેપિ ચિત્ત ચેતસિકાધમ્મા આરમ્મણપચ્ચયસ્સ પચ્ચયુપ્પન્ના. ન હિ કિઞ્ચિ ચિત્તં નામ અત્થિ, યં ચિત્તં ભૂતેન વા અભૂતેન વા આરમ્મણેન વિના પવત્તતિ.

તત્થ પચ્ચુપ્પન્નં રૂપારમ્મણં દ્વિધસ્સ ચક્ખુવિઞ્ઞાણચિત્તસ્સ આરમ્મણપચ્ચયો. પચ્ચુપ્પન્નં સદ્દારમ્મણં દ્વિધસ્સ સોતવિઞ્ઞાણ ચિત્તસ્સ. પચ્ચુપ્પન્નં ગન્ધારમ્મણં દ્વિધસ્સ ઘાનવિઞ્ઞાણચિત્તસ્સ. પચ્ચુપ્પન્નં રસારમ્મણં દ્વિધસ્સ જિવ્હાવિઞ્ઞાણચિત્તસ્સ. પચ્ચુપ્પન્નં તિવિધં ફોટ્ઠબ્બારમ્મણં દ્વિધસ્સ કાયવિઞ્ઞાણચિત્તસ્સ. પચ્ચુપ્પન્નાનિ તાનિ પઞ્ચારમ્મણાનિ તિવિધસ્સ મનોધાતુચિત્તસ્સ આરમ્મણપચ્ચયો. સબ્બાનિ તાનિ અતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્નાનિ પઞ્ચારમ્મણાનિ વા સબ્બાનિ તેકાલિકાનિ કાલવિમુત્તાનિ ધમ્મારમ્મણાનિ વા છ સત્તતિવિધાનં મનોવિઞ્ઞાણચિત્તાનં યથારહં આરમ્મણપચ્ચયો.

કેનટ્ઠેન આરમ્મણં, કેનટ્ઠેન પચ્ચયોતિ. ચિત્ત ચેતસિકેહિ આલમ્બિતબ્બટ્ઠેન આરમ્મણં, ઉપકારકટ્ઠેન પચ્ચયોતિ.

આલમ્બિતબ્બટ્ઠેનાતિ ચેત્થ આલમ્બણકિરિયા નામ ચિત્ત ચેતસિકાનં આરમ્મણગ્ગહણકિરિયા, આરમ્મણુપાદાન કિરિયા.

યથા હિ લોકે અયોધાતું કામેતિ ઇચ્છતીતિ અત્થેન અયોકન્તકો નામ લોહધાતુવિસેસો અત્થિ. સો અયોખન્ધસમીપં સમ્પત્તો તં અયોખન્ધં કામેન્તો વિય ઇચ્છન્તો વિય અયોખન્ધાભિમુખો ચઞ્ચલતિ. સયં વા તં અયોખન્ધં ઉપગચ્છતિ. અયોખન્ધં વા અત્તાભિમુખં આકડ્ઢતિ, અયોખન્ધો તદભિમુખો ચઞ્ચલતિ, તં વા ઉપગચ્છતિ. અયં અયોકન્તકસ્સ આલમ્બણકિરિયા નામ. એવમેવ ચિત્તચેતસિકાનં આરમ્મણેસુ આલમ્બણકિરિયા દટ્ઠબ્બા. ન કેવલં આરમ્મણેસુ આલમ્બણ મત્તં હોતિ. અથ ખો ચિત્તચેતસિકા ધમ્મા સત્તસન્તાને ઉપ્પજ્જમાના છસુ દ્વારેસુ આરમ્મણાનં આપાતાગમને એવ ખણે ખણે ઉપ્પજ્જન્તિ. ઉપ્પજ્જિત્વા ચ ખણે ખણે નિરુજ્ઝન્તિ.

યથા તં ભેરિતલે ભેરિસદ્દા ઉપ્પજ્જમાના તત્થ તત્થ હત્થેન પહરણકાલે એવ ખણે ખણે ઉપ્પજ્જન્તિ, ઉપ્પજ્જિત્વા ચ ખણે ખણે નિરુજ્ઝન્તિ. વીણાસદ્દા ઉપ્પજ્જમાના વીણાતન્તીસુ તત્થ તત્થ વીણાદન્તકેન પહરણકાલે એવ ખણે ખણે ઉપ્પજ્જન્તિ, ઉપ્પજ્જિત્વા ચ ખણે ખણે નિરુજ્ઝન્તીતિ. નિદ્દાયન્તસ્સ ભવઙ્ગચિત્તપ્પવત્તિ કાલેપિ પુબ્બભવે મરણાસન્નકાલે છસુ દ્વારેસુ આપાત માગતાનિ કમ્મ કમ્મનિમિત્ત ગતિનિમિત્તાનિ એવ ભવઙ્ગચિત્તાનં આરમ્મણપચ્ચયોતિ. આરમ્મણપચ્ચયદીપના નિટ્ઠિતા.

# ૩. અધિપતિપચ્ચયો

દુવિધો અધિપતિપચ્ચયો આરમ્મણાધિપતિપચ્ચયો સહ જાતાધિપતિપચ્ચયો ચ. તત્થ કતમો આરમ્મણાધિપતિપચ્ચયો. આરમ્મણપચ્ચયે વુત્તેસુ આરમ્મણેસુ યાનિ આરમ્મણાનિ અતિઇટ્ઠાનિ હોન્તિ અતિકન્તાનિ અતિમનાપાનિ ગરુકતાનિ. તાનિ આરમ્મણાનિ આરમ્મણાધિપતિપચ્ચયો. તત્થ અતિઇટ્ઠાનીતિ સભાવતો ઇટ્ઠાનિ વા હોન્તુ અનિટ્ઠાનિ વા, તેન તેન પુગ્ગલેન અતિઇચ્છિતાનિ આરમ્મણાનિ ઇધ અતિઇટ્ઠાનિ નામ.

તાનિ પન ધમ્મતો દ્વે દોસમૂલચિત્તુપ્પાદે ચ દ્વે મોમૂહ ચિત્તુપ્પાદે ચ દુક્ખસહગતકાયવિઞ્ઞાણચિત્તુપ્પાદે ચ ઠપેત્વા અવસેસાનિ સબ્બાનિ કામાવચરચિત્તચેતસિકાનિ ચ રૂપારૂપ લોકુત્તરચિત્તચેતસિકાનિ ચ સબ્બાનિ અતિઇટ્ઠરૂપાનિ ચ હોન્તિ.

તેસુપિ કામારમ્મણાનિ ગરું કરોન્તસ્સેવ આરમ્મણા ધિપતિપચ્ચયો. ગરું અકરોન્તસ્સ આરમ્મણાધિપતિપચ્ચયો ન હોતિ. ઝાનલાભિનો પન અત્તના પટિલદ્ધાનિ મહગ્ગતઝાનાનિ અરિયસાવકા ચ અત્તના પટિલદ્ધે લોકુત્તરધમ્મે ગરું અકરોન્તા નામ નત્થિ.

કતમે ધમ્મા તસ્સ પચ્ચયસ્સ પચ્ચયુપ્પન્ના. અટ્ઠ લોભ મૂલચિત્તાનિ અટ્ઠ કામાવચરકુસલચિત્તાનિ ચત્તારિ કામાવચર ઞાણસમ્પયુત્તકિરિયચિત્તાનિ અટ્ઠ લોકુત્તરચિત્તાનિ તસ્સ પચ્ચયસ્સ પચ્ચયુપ્પન્ના.

તત્થ લોકિયાનિ છળારમ્મણાનિ લોભમૂલચિત્તાનં પચ્ચયો. સત્તરસ લોકિયકુસલાનિ ચતુન્નં ઞાણવિપ્પયુત્ત કુસલાનં. તાનિ કુસલાનિચેવ હેટ્ઠિમમગ્ગફલાનિ ચ નિબ્બાનઞ્ચ ચતુન્નં ઞાણસમ્પયુત્તકુસલાનં. અરહત્તમગ્ગફલાનિ ચ નિબ્બાનઞ્ચ ચતુન્નં ઞાણસમ્પયુત્તકિરિયાનં. નિબ્બાનં અટ્ઠન્નં લોકુત્તર ચિત્તાનન્તિ.

કેનટ્ઠેન આરમ્મણં, કેનટ્ઠેન અધિપતિ. આલમ્બિ તબ્બટ્ઠેન આરમ્મણં, આધિપચ્ચટ્ઠેન અધિપતિ. કો આધિપચ્ચટ્ઠો. અત્તાનં ગરું કત્વા પવત્તેસુ ચિત્તચેતસિકેસુ ઇસ્સરભાવો આધિપચ્ચટ્ઠો. લોકે સામિકા વિય આરમ્મણાધિપતિપચ્ચય ધમ્મા દટ્ઠબ્બા, દાસા વિય પચ્ચયુપ્પન્નધમ્મા દટ્ઠબ્બા.

સુતસોમજાતકે રાજા પોરિસાદો મનુસ્સમંસં ગરું કરોન્તો મનુસ્સમંસહેતુ રજ્જં પહાય અરઞ્ઞે વિચરતિ. તત્થ મનુસ્સમંસે ગન્ધરસ ધમ્મા આરમ્મણાધિપતિપચ્ચયો. રઞ્ઞો પોરિસાદસ્સ લોભમૂલચિત્તં પચ્ચયુપ્પન્નધમ્મો. રાજા સુત સોમો સચ્ચધમ્મં ગરું કત્વા સચ્ચધમ્મહેતુ રજ્જસમ્પત્તિઞ્ચ ઞાતિ સઙ્ઘઞ્ચ અત્તનો જીવિતઞ્ચ છટ્ટેત્વા પુન રઞ્ઞો પોરિસાદસ્સ હત્થં ઉપગતો. તત્થ સચ્ચધમ્મો આરમ્મણાધિપતિપચ્ચયો. રઞ્ઞો સુતસોમસ્સ કુસલચિત્તં પચ્ચયુપ્પન્નધમ્મો. એસનયો સબ્બેસુ ગરુકતેસુ આરમ્મણેસુ.

કતમો સહજાતાધિપતિપચ્ચયો. અધિપતિભાવં પત્તા ચત્તારો ધમ્મા અધિપતિપચ્ચયો, છન્દો ચિત્તં વીરિયં વીમંસા.

કતમે ધમ્મા તસ્સ પચ્ચયસ્સ પચ્ચયુપ્પન્ના. અધિપતિ સમ્પયુત્તા ચિત્તચેતસિકા ચ અધિપતિસમુટ્ઠિતા ચિત્તજરૂપધમ્મા ચ તસ્સ પચ્ચયસ્સ પચ્ચયુપ્પન્ના.

કેનટ્ઠેન સહજાતો, કેનટ્ઠેન અધિપતિ.

સહુપ્પાદનટ્ઠેન સહજાતો, સહજાતાનં ધમ્માનં અભિભવનટ્ઠેન અધિપતિ. તત્થ સહુપ્પાદનટ્ઠેનાતિ યો ધમ્મો સયં ઉપ્પજ્જમાનો અત્તના સહજાતધમ્મે ચ અત્તના સહેવ ઉપ્પાદેતિ, તસ્સ અત્તના સહજાતધમ્માનં સહુપ્પાદનટ્ઠેન.

અભિભવનટ્ઠેનાતિ અજ્ઝોત્થરણટ્ઠેન. યથા રાજા ચક્કવત્તિ અત્તનો પુઞ્ઞિદ્ધિયા સકલદીપવાસિનો અભિભવન્તો અજ્ઝોત્થરન્તો અત્તનો વસે વત્તાપેતિ, સકલદીપવાસિનો ચ તસ્સ વસે વત્તન્તિ. તથા અધિપતિટ્ઠાનપત્તા ઇમે ચત્તારો ધમ્મા અત્તનો અત્તનો વિસયે સહજાતધમ્મે અભિભવન્તા અજ્ઝોત્થરન્તા અત્તનો વસે વત્તાપેન્તિ, સહજાતધમ્મા ચ તેસં વસે વત્તન્તિ. યથા વા સિલાથમ્ભે પથવિધાતુ ઉદકક્ખન્ધે આપોધાતુ અગ્ગિક્ખન્ધે તેજોધાતુ વાતક્ખન્ધે વાયોધાતુ અત્તના સહજાતા તિસ્સો ધાતુયો અભિભવન્તા અજ્ઝોત્થરન્તા અત્તનો ગતિં ગમાપેન્તિ, સહજાતધાતુયો ચ તાસં ગતિં ગચ્છન્તિ, એવમેવ અધિપતિટ્ઠાનપત્તા ઇમે ચત્તારો ધમ્મા અત્તનો બલેન સહજાતધમ્મે અત્તનો ગતિં ગમાપેન્તિ, સહજાતધમ્મા ચ તેસં ગતિં ગચ્છન્તિ, એવં સહજાતધમ્માનં અભિભવનટ્ઠેન.

એત્થ વદેય્યું, યદિ સહજાતધમ્માનં અભિભવનટ્ઠેન અધિપતિનામ સિયા. એવં સતિ તિટ્ઠતુ છન્દો, લોભો એવ અધિપતિનામ સિયા, સો હિ છન્દતોપિ બલવતરો હુત્વા સહ જાતધમ્મે અભિભવન્તો પવત્તતીતિ. વુચ્ચતે, બાલપુથુજ્જનેસુ એવ લોભો છન્દતો બલવતરો હોતિ, પણ્ડિતેસુ પન છન્દો એવ લોભતો બલવતરો હુત્વા સહજાતધમ્મે અભિ ભવન્તો પવત્તતિ. સચે હિ લોભો એવ છન્દતો બલવતરો સિયા, કથં ઇમે સત્તા લોભસ્સ હત્થગતા ભવસમ્પત્તિ ભોગસમ્મત્તિયો છટ્ટેત્વા નેક્ખમ્મધમ્મે પૂરેત્વા વટ્ટદુક્ખતો નિસ્સરેય્યું. યસ્મા પન છન્દો એવ લોભતો બલવતરો હોતિ, તસ્મા ઇમે સત્તા લોભસ્સ હત્થગતા ભવસમ્પત્તિ ભોગસમ્પત્તિયો છટ્ટેત્વા નેક્ખમ્મધમ્મે પૂરેત્વા વટ્ટદુક્ખતો નિસ્સરન્તિ. તસ્મા છન્દો એવ લોભતો બલવતરો હોતિ, છન્દો એવ અધિપતિ, ન લોભોતિ. એસ નયો દોસાદીસુપીતિ.

તત્થ લોકે મહન્તેસુ સુદુક્કરેસુ પુરિસકમ્મેસુ પચ્ચુપટ્ઠિતેસુ ઇમે ચત્તારો ધમ્મા કમ્મસિદ્ધિયા સંવત્તન્તિ. કથં.

હીનચ્છન્દા બહુજ્જના મહન્તાનિ સુદુક્કરાનિ પુરિસકમ્માનિ દિસ્વા નિવત્તચ્છન્દા હોન્તિ. કાતું ન ઇચ્છન્તિ, અમ્હાકં અવિસયોતિ નિરપેક્ખા ઠપેન્તિ. છન્દાધિકો પન તાદિસાનિ પુરિસકમ્માનિ દિસ્વા ઉગ્ગતચ્છન્દો હોતિ, અતિવિય કાતું ઇચ્છતિ, મમ વિસયો એસોતિ અધિટ્ઠાનં ગચ્છતિ. સો છન્દેન અભિકડ્ઢિતો યાવ તં કમ્મં ન સિજ્ઝતિ, તાવ અન્તરા તં કમ્મં છટ્ટેતું ન સક્કોતિ. એવઞ્ચ સતિ અતિમહન્તંપિ તં કમ્મં એકસ્મિં કાલે સિદ્ધં ભવિસ્સતિ.

હીનવીરિયા ચ બહુજ્જના તાદિસાનિ કમ્માનિ દિસ્વા નિવત્ત વીરિયા હોન્તિ, ઇદં મે કમ્મં કરોન્તસ્સ બહું કાયદુક્ખં વા ચેતોદુક્ખં વા ભવિસ્સતીતિ નિવત્તન્તિ. વીરિયાધિકો પન તાદિસાનિ પુરિસકમ્માનિ દિસ્વા ઉગ્ગતવીરિયો હોતિ, ઇદાનેવ ઉટ્ઠહિત્વા કાતું ઇચ્છતિ. સો ચિરકાલંપિ તં કમ્મં કરોન્તો બહું કાયદુક્ખં વા ચેતોદુક્ખં વા અનુભવન્તોપિ તસ્મિં વીરિય કમ્મે નનિબ્બિન્દતિ, મહન્તેન કમ્મવીરિયેન વિના ભવિતું ન સક્કોતિ, તાદિસેન વીરિયેન રત્તિદિવં ખેપેન્તો ચિત્તસુખં વિન્દતિ. એવઞ્ચ સતિ અતિમહન્તંપિ તં કમ્મં એકસ્મિં કાલે સિદ્ધં ભવિસ્સતિ.

હીનચિત્તા ચ બહુજ્જના તાદિસાનિ કમ્માનિ દિસ્વા નિવત્તચિત્તા હોન્તિ. પુન આરમ્મણંપિ ન કરોન્તિ. ચિત્તાધિકો પન તાદિસાનિ કમ્માનિ દિસ્વા ઉગ્ગતચિત્તો હોતિ, ચિત્તં વિનોદેતુંપિ ન સક્કોતિ, નિચ્ચકાલં તત્થ નિબન્ધચિત્તો હોતિ. સો ચિત્તવસિકો હુત્વા ચિરકાલંપિ તં કમ્મં કરોન્તો બહું કાયદુક્ખંવાપીતિઆદિના છન્દાધિપતિનયેન વત્તબ્બં.

મન્દપઞ્ઞા ચ બહુજ્જના તાદિસાનિ કમ્માનિ દિસ્વા નિવત્તપઞ્ઞા હોન્તિ, કમ્માનં આદિમ્પિ ન પસ્સન્તિ, અન્તપિ ન પસ્સન્તિ, અન્ધકારે પવિસન્તા વિય હોન્તિ, તાનિ કમ્માનિ કાતું ચિત્તંપિ ન નમતિ. પઞ્ઞાધિકો પન તાદિસાનિ કમ્માનિ દિસ્વા ઉગ્ગતપઞ્ઞો હોતિ, કમ્માનં આદિંપિ પસ્સતિ, અન્તંપિ પસ્સતિ, ફલંપિ પસ્સતિ, આનિસંસંપિ પસ્સતિ. સુખેન કમ્મસિદ્ધિયા નાનાઉપાયંપિ પસ્સતિ. સો ચિરકાલંપિ તં કમ્મં કરોન્તોતિઆદિના વીરિયાધિપતિનયેન વત્તબ્બં. ઇધ પન મહતિયા કમ્મવીમંસાયાતિ ચ તાદિસિયા કમ્મ વીમંસાયાતિ ચ વત્તબ્બં.

એવં લોકે મહન્તેસુ સુદુક્કરેસુ પુરિસકમ્મેસુ પચ્ચુપટ્ઠિતેસુ ઇમે ચત્તારો ધમ્મા કમ્મસિદ્ધિયા સંવત્તન્તિ. ઇમેસઞ્ચ ચતુન્નં અધિપતીનં વિજ્જમાનત્તા લોકે પુરિસવિસેસા નામ દિસ્સન્તિ, સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધા નામ દિસ્સન્તિ, સબ્બઞ્ઞુબોધિસત્તા નામ દિસ્સન્તિ, પચ્ચેકબુદ્ધા નામ દિસ્સન્તિ, પચ્ચેકબોધિસત્તાનામ દિસ્સન્તિ, અગ્ગસાવકાનામ મહાસાવકા નામ સાવકબોધિસત્તા નામ દિસ્સન્તિ. લોકેપિ એવરૂપાનં પુરિસવિસેસાનં વસેન સત્ત લોકસ્સ અત્થાય હિતાય સુખાય પઞ્ઞાસિપ્પવિસેસા ચ પરિભોગવત્થુવિસેસા ચ દિસ્સન્તીતિ.
અધિપતિપચ્ચયદીપના નિટ્ઠિતા.

# ૪. અનન્તરપચ્ચયો

કતમો અનન્તરપચ્ચયો. અનન્તરે ખણે નિરુદ્ધો ચિત્ત ચેતસિકધમ્મસમૂહો અનન્તરપચ્ચયો.

કતમો ધમ્મો અનન્તરપચ્ચયસ્સ પચ્ચયુપ્પન્નો. પચ્છિમે અનન્તરે એવ ખણે ઉપ્પન્નો ચિત્તચેતસિકધમ્મસમૂહો તસ્સ પચ્ચયસ્સ પચ્ચયુપ્પન્નો.

એકસ્મિં ભવે પટિસન્ધિચિત્તં પઠમભવઙ્ગચિત્તસ્સ અનન્તર પચ્ચયો, પઠમ ભવઙ્ગચિત્તં દુતિયભવઙ્ગચિત્તસ્સ અનન્તરપચ્ચયોતિઆદિના વત્તબ્બો.

યદા પન ધમ્મયમકે સુદ્ધાવાસાનં દુતિયે અકુસલે ચિત્તે વત્તમાનેતિ વુત્તનયેન તસ્સ સત્તસ્સ અત્તનો અભિનવં અત્તભાવં આરબ્ભ એતં મમ એસોહમસ્મિ એસો મે અત્તાતિ પવત્તં ભવનિકન્તિક તણ્હાસહગતચિત્તં ઉપ્પજ્જતિ. તદા પઠમં દ્વિક્ખત્તું ભવઙ્ગં ચલતિ. તતો મનોદ્વારાવજ્જનચિત્તં ઉપ્પજ્જતિ. તતો સત્ત ભવનિકન્તિકજવનાનિ ઉપ્પજ્જન્તિ. તતો પરં ભવઙ્ગવારો.

અપિ ચ સો સત્તો તદા પચ્ચુપ્પન્નભવે કિઞ્ચિ ન જાનાતિ, પુબ્બભવે અત્તના અનુભૂતં આરમ્મણં અનુસ્સરમાનો અચ્છતિ. વત્થુસ્સ પન અતિદુબ્બલત્તા તઞ્ચ આરમ્મણં અપરિબ્યત્તમેવ હોતિ. તં આરબ્ભ ઉદ્ધચ્ચસહગતચિત્તમેવ બહુલં પવત્તતિ.

યદા ગબ્ભો થોકં વડ્ઢમાનો હોતિ અતિરેકદ્વેમાસં ગતો, તદા ચક્ખાદીનિ ઇન્દ્રિયાનિ પરિપુણ્ણાનિ હોન્તિ. એવં સન્તેપિ માતુગબ્ભે આલોકાદીનં પચ્ચયાનં અભાવતો ચક્ખુવિઞ્ઞાણાદીનિ ચત્તારિ વિઞ્ઞાણાનિ નુપ્પજ્જન્તિ, કાયવિઞ્ઞાણમનોવિઞ્ઞાણાનિ એવ ઉપ્પજ્જન્તિ. સો સત્તો માતુયા ઇરિયાપથપરિવત્તનાદીસુ બહૂનિ દુક્ખદોમનસ્સાનિ પચ્ચનુભોતિ. વિજાયનકાલે પન ભુસં દુક્ખં નિગચ્છતિયેવ. વિજાયિત્વાપિ યાવ વત્થુરૂપાનિ મુદૂનિ હોન્તિ, પરિપાકં ન ગચ્છન્તિ, તાવ સો અતિમન્દરૂપો ઉત્તાનસેય્યકો હુત્વા અચ્છતિ. ન કિઞ્ચિ પચ્ચુપ્પન્નં આરમ્મણં સલ્લક્ખેતિ. યેભુય્યેન પુરિમ ભવાનુસારી એવ તસ્સ વિઞ્ઞાણં હોતિ. સચે સો નિરય ભવતો આગતો હોતિ, સો વિરૂપમુખબહુલો હોતિ. પુરિમાનિ નિરયારમ્મણાનિ આરબ્ભ ખણે ખણે વિરૂપમુખમસ્સ પઞ્ઞાયતિ. અથ દેવલોકતો આગતો હોતિ, દિબ્બાનિ આરમ્મણાનિ આરબ્ભ વિપ્પસન્નમુખબહુલો હોતિ, ખણે ખણે મિહિતમુખમસ્સ પઞ્ઞાયતિ.

યદા પન વત્થુરૂપાનિ તિક્ખાનિ હોન્તિ, પરિપાકં ગચ્છન્તિ. વિઞ્ઞાણાનિ ચસ્સ સુવિસદાનિ પવત્તન્તિ. તદા અમન્દરૂપો હુત્વા કીળન્તો લીળન્તો મોદન્તો પમોદન્તો અચ્છતિ. પચ્ચુપ્પન્ને આરમ્મણાનિ સલ્લક્ખેતિ. માતુભાસં સલ્લક્ખેતિ. ઇધ લોકાનુસારી વિઞ્ઞાણમસ્સ બહુલં પવત્તતિ. પુરિમજાતિં પમુસ્સતિ.

કિં પન સબ્બોપિ સત્તો ઇમસ્મિં ઠાને એવ પુરિમં જાતિં પમુસ્સતીતિ ચે. ન સબ્બોપિ સત્તો ઇમસ્મિં ઠાને એવ પમુસ્સતિ. કોચિ અતિરેકતરં ગમ્ભવાસદુક્ખેન પરિપીળિતો ગબ્ભે એવ પમુસ્સતિ. કોચિ વિજાયનકાલે, કોચિ ઇમસ્મિં ઠાને પમુસ્સતિ. કોચિ ઇતોપરમ્પિ દહરકાલે ન પમુસ્સતિ. વુડ્ઢકાલે એવ પમુસ્સતિ. કોચિ યાવજીવંપિ ન પમુસ્સતિ. દ્વે તયો ભવે અનુસ્સરન્તોપિ અત્થિયેવ. ઇમે જાતિસ્સરસત્તા નામ હોન્તિ.

તત્થ વિજાયનકાલતો પટ્ઠાય છદ્વારિકવીથિચિત્તાનિ પવત્તન્તિ. પચ્ચુપ્પન્નારમ્મણં સલ્લક્ખણતો પટ્ઠાય છદ્વારિકવીથિ ચિત્તાનિ પરિપુણ્ણાનિ પવત્તન્તિ. સબ્બત્થપિ પુરિમં પુરિમં અનન્તરે નિરુદ્ધં ચિત્તં પચ્છિમસ્સ પચ્છિમસ્સ અનન્તરે ઉપ્પન્નસ્સ ચિત્તસ્સ અનન્તર પચ્ચયો હોતિ. અયઞ્ચ અનન્તરપચ્ચયો નામ અનમતગ્ગે સંસારે એકસ્સ સત્તસ્સ એકપ્પબન્ધો એવ હોતિ. યદા સત્તો અરહત્ત મગ્ગં લભિત્વા ખન્ધપરિનિબ્બાનં પાપુણાતિ, તદા એવ સો પબન્ધો છિજ્જતિ.

કેનટ્ઠેન અનન્તરો, કેનટ્ઠેન પચ્ચયોતિ. અત્તનો અનન્તરે અત્તસદિસસ્સ ધમ્મન્તરસ્સ ઉપ્પાદનટ્ઠેન અનન્તરો, ઉપકારકટ્ઠેન પચ્ચયો. તત્થ અત્તસદિસસ્સાતિ સારમ્મણ ભાવેન અત્તના સદિસસ્સ. સારમ્મણભાવેનાતિ ચ યો ધમ્મો આરમ્મણેન વિના ન પવત્તતિ, સો સારમ્મણો નામ, એવં સારમ્મણભાવેન. ધમ્મન્તરસ્સ ઉપ્પાદનટ્ઠેનાતિ પુરિમસ્મિં ચિત્તે નિરુદ્ધેપિ તસ્સ ચિન્તનકિરિયાવેગો ન વૂપસમ્મતિ, પચ્છિમં ચિત્તં ઉપ્પાદેત્વા એવ વૂપસમ્મતિ, એવં પચ્છિમસ્સ ધમ્મન્તરસ્સ ઉપ્પાદનટ્ઠેન.

તત્થ પુરિમા પુરિમા માતુપરમ્પરા વિય અનન્તરપચ્ચયપરમ્પરા દટ્ઠબ્બા. પચ્છિમા પચ્છિમા ધીતુપરમ્પરા વિય તસ્સ પચ્ચયુપ્પન્નપરમ્પરા દટ્ઠબ્બા. એવં સન્તે અરહન્તાનં સબ્બપચ્છિમં પરિનિબ્બાનચિત્તમ્પિ પુન પટિસન્ધિચિત્તસઙ્ખાતં ધમ્મન્તરં ઉપ્પાદેય્યાતિ. ન ઉપ્પાદેય્ય. કસ્મા, તદા કમ્મકિલેસવેગાનં સબ્બસો પટિપ્પસ્સદ્ધિભાવેન અચ્ચન્તસન્તતરત્તા તસ્સ ચિત્તસ્સાતિ. અનન્તરપચ્ચય દીપના નિટ્ઠિતા.

# ૫. સમનન્તરપચ્ચયો

પચ્ચયધમ્મવિભાગો ચ પચ્ચયુપ્પન્નધમ્મવિભાગો ચ અનન્તપચ્ચય સદિસો.

કેનટ્ઠેન સમનન્તરોતિ. સુટ્ઠુ અનન્તરટ્ઠેન સમનન્તરો. યથા સિલાથમ્ભાદીસુ રૂપકલાપા એકાબદ્ધા સમાનાપિ રૂપ ધમ્મભાવેન સણ્ઠાન જાતિકત્તા મજ્ઝે પરિચ્છેદરૂપસહિતા એવ હોન્તિ. દ્વિન્નં રૂપકલાપાનં મજ્ઝે અન્તરં નામ વિવરં નામ અત્થિયેવ. ન તથા પુરિમપચ્છિમાનં દ્વિન્નં ચિત્તચેતસિક કલાપાનં મજ્ઝે. તે પન અરૂપધમ્મભાવેન અસણ્ઠાન જાતિકત્તા મજ્ઝે પરિચ્છેદધમ્મસ્સ નામ કસ્સચિ આકાસવિવરસ્સ અભાવતો સબ્બસો અન્તર રહિતા એવ હોન્તિ. લોકસ્સપિ દ્વિન્નં કલાપાનં અન્તરં નામ ન દિસ્સતિ. તતો ઇમે સત્તા ચિત્તં નામ નિચ્ચં ધુવં થાવરં અવિપરિણામધમ્મન્તિ એવં ચિત્તે નિચ્ચસઞ્ઞિનો હોન્તિ. એવં સુટ્ઠુ અનન્તરટ્ઠેન સમનન્તરો. અનન્તરટ્ઠેનાતિ ચ અત્તનો અનન્તરે અત્તસદિસસ્સ ધમ્મન્તરસ્સ ઉપ્પાદનટ્ઠેનાતિ પુબ્બે વુત્તમેવ.

એવં સન્તે નિરોધસમાપત્તિકાલે પુરિમચિત્તં નામ નેવ સઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનચિત્તં, પચ્છિમચિત્તં નામ અરિયફલચિત્તં, દ્વિન્નં ચિત્તાનં અન્તરે એકરત્તિદિવમ્પિ દ્વેરત્તિદિવાનિપિ.લ. સત્તરત્તિદિવાનિપિ અચિત્તકો હોતિ. અસઞ્ઞસત્તભૂમિયંપિ પુરિમે કામભવે ચુતિચિત્તં પુરિમચિત્તં નામ. પચ્છિમે કામભવે પટિસન્ધિચિત્તં પચ્છિમચિત્તં નામ, દ્વિન્નં ચિત્તાનં અન્તરે અસઞ્ઞસત્તભવે પઞ્ચકપ્પસતાનિ પુગ્ગલો અચિત્તકો તિટ્ઠતિ. તત્થ દ્વે પુરિમચિત્તાનિ અત્તનો અનન્તરે અત્તસદિસસ્સ ધમ્મન્તરસ્સ ઉપ્પાદનપચ્ચયસત્તિરહિતાનિ હોન્તીતિ. ન હોન્તિ. મહન્તેહિ પન ભાવનાપણિધિબલેહિ પટિબાહિતત્તા પુરિમચિત્તાનિ ચ નિરુજ્ઝમાનાનિ અનન્તરે ધમ્મન્તરસ્સ ઉપ્પાદન સત્તિસહિતાનિ એવ નિરુજ્ઝન્તિ. પચ્છિમચિત્તાનિ ચ ઉપ્પજ્જમાનાનિ તસ્મિં ખણે એકાબદ્ધભાવેન અનુપ્પજ્જિત્વા ચિરકાલે એવ ઉપ્પજ્જન્તિ. ન ચ એત્તકમત્તેન પુરિમચિત્તાનં અનન્તરે ધમ્મન્તરસ્સ ઉપ્પાદન સત્તિનામ નત્થીતિ ચ, તે અનન્તરપચ્ચયધમ્મા નામ ન હોન્તીતિ ચ સક્કા વત્તું. યથા તં રઞ્ઞો યોધા નામ અત્થિ, કદાચિ રાજા કાલં ઞત્વા તુમ્હે ઇદાનિ માયુજ્ઝથ, યુદ્ધકાલો ન હોતિ, અસુકસ્મિં કાલે એવ યુજ્ઝથાતિ વદેય્ય. તે ચ તદા અયુજ્ઝમાના વિચરેય્યું. એવં સન્તેપિ તેસં યુજ્ઝનસત્તિ નામ નત્થીતિ ચ, તે યોધા નામ ન હોન્તીતિ ચ ન સક્કા વત્તુન્તિ.

એત્થ વદેય્યું, ઇમસ્મિં પચ્ચયે તે પન અરૂપધમ્મભાવેન અસણ્ઠાન જાતિકત્તા મજ્ઝેપરિચ્છેદધમ્મસ્સ નામ કસ્સચિ અભાવતો સબ્બસો અન્તરરહિતા એવ હોન્તીતિ વુત્તં. એવં સન્તે પુબ્બે આરમ્મણ પચ્ચયે ભેરિસદ્દવીણાસદ્દોપમાહિ યો ચિત્તાનં ખણે ખણે ઉપ્પાદો ચ નિરોધો ચ વુત્તો, સો અમ્હેહિ કથં પચ્ચેતબ્બોતિ. અઞ્ઞમઞ્ઞવિરુદ્ધાનં નાનાચિત્તાનં ખણમત્તેપિ પુબ્બાપર પરિવત્તનસ્સ લોકે પઞ્ઞાયનતો. અયમત્થો પુબ્બે ચિત્ત યમકદીપનિયં વિત્થારતો વુત્તોયેવાતિ. સમનન્તરપચ્ચય દીપના નિટ્ઠિતા.

# ૬. સહજાતપચ્ચયો

પચ્ચયધમ્મવિભાગો ચ પચ્ચયુપ્પન્નધમ્મવિભાગોચ વુચ્ચતિ. એકતો ઉપ્પન્ના સબ્બેપિ ચિત્તચેતસિકા ધમ્મા અઞ્ઞમઞ્ઞં સહજાત પચ્ચયા ચ હોન્તિ સહજાતપચ્ચયુપ્પન્ના ચ. પટિસન્ધિનામક્ખન્ધા ચ પટિસન્ધિસહજાતં હદયવત્થુ ચ અઞ્ઞમઞ્ઞં સહજાતપચ્ચયા ચ હોન્તિ સહજાતપચ્ચયુપ્પન્ના ચ. સબ્બાનિ મહાભૂતાનિપિ અઞ્ઞમઞ્ઞં સહજાતપચ્ચયા ચ હોન્તિ પચ્ચયુપ્પન્નધમ્મા ચ. પટિસન્ધિચિત્તસ્સ ઉપ્પાદક્ખણે સબ્બાનિ કમ્મજરૂપાનિ ચ પવત્તિકાલે તસ્સ તસ્સ ચિત્તસ્સ ઉપ્પાદક્ખણે તેન તેન ચિત્તેન જાતાનિ સબ્બાનિ ચિત્તજરૂપાનિ ચ સહજાતચિત્તસ્સ પચ્ચયુપ્પન્નાનિ નામ. સબ્બાનિ ઉપાદારૂપાનિ સહજાતમહાભૂતાનં પચ્ચયુપ્પન્નાનિ નામ.

કેનટ્ઠેન સહજાતો, કેનટ્ઠેન પચ્ચયો. સહ જાનનટ્ઠેન સહજાતો, ઉપકારકટ્ઠેન પચ્ચયો. તત્થ સહજાનનટ્ઠેનાતિ યો ધમ્મો જાયમાનો અત્તનો પચ્ચયુપ્પન્નેહિ ધમ્મેહિ સહેવ સયઞ્ચ જાયતિ ઉપ્પજ્જતિ, અત્તનો પચ્ચયુપ્પન્ને ચ ધમ્મે અત્તના સહેવ જનેતિ ઉપ્પાદેતિ, તસ્સ સો અત્થો સહજાનનટ્ઠો નામ.

યથા સૂરિયો નામ ઉદયન્તો સૂરિયાતપે ચ સૂરિયા લોકે ચ અત્તના સહેવ જનયન્તો ઉદેતિ. યથા ચ પદીપો નામ જલન્તો પદીપાતપે ચ પદીપાલોકે ચ અત્તના સહેવ જનયન્તો જલતિ. એવમેવં અયં પચ્ચયધમ્મો ઉપ્પજ્જમાનો અત્તનો પચ્ચયુપ્પન્નધમ્મે અત્તના સહેવ ઉપ્પાદેતિ. તત્થ સૂરિયો વિય એકમેકો નામ ધમ્મો, સૂરિયાતપા વિય તંસમ્પયુત્તધમ્મા, સૂરિયાલોકા વિય સહજાતરૂપધમ્મા. તથા સૂરિયો વિય એકમેકો મહાભૂતરૂપધમ્મો, સૂરિયાતપા વિય સહજાતમહાભૂતધમ્મા, સૂરિયાલોકા વિય સહજાતઉપાદારૂપધમ્મા, એસ નયો પદીપુપમાયપીતિ. સહજાતપચ્ચયદીપના નિટ્ઠિતા.

# ૭. અઞ્ઞમઞ્ઞપચ્ચયો

સહજાતપચ્ચયે વિભત્તેસુ ધમ્મેસુ યો યો પચ્ચય ધમ્મોતિ વુત્તો, સો સો એવ ઇધ પચ્ચયધમ્મો ચેવ પચ્ચયુપ્પન્ન ધમ્મો ચ હોતિ. સબ્બેપિ ચિત્તચેતસિકા ધમ્મા અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ પચ્ચયધમ્મા ચ હોન્તિ અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ પચ્ચયુપ્પન્નધમ્મા. સહજાતા ચત્તારો મહાભૂતા અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ પચ્ચયધમ્મા ચ હોન્તિ અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ પચ્ચયુપ્પન્નધમ્મા ચ. પટિસન્ધિનામક્ખન્ધા ચ પટિસન્ધિ સહજાતં હદયવત્થુરૂપઞ્ચ અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ પચ્ચયધમ્મા ચ હોન્તિ અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ પચ્ચયુપ્પન્નધમ્મા ચ. અત્થો સુવિઞ્ઞેય્યોયેવ.

યથા અઞ્ઞમઞ્ઞં નિસ્સાય ઉસ્સાપિતા તયો દણ્ડા અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ નિસ્સયા ચ હોન્તિ, અઞ્ઞમઞ્ઞં નિસ્સિતા ચ. તેસુ એકમેકસ્મિં ઉસ્સિતે સબ્બે ઉસ્સિતા હોન્તિ, એકમેકસ્મિં પતન્તે સબ્બે પતન્તિ. એવં અઞ્ઞમઞ્ઞધમ્મા ચ દટ્ઠબ્બા.

એત્થ વદેય્યું, સબ્બે ચેતસિકા ધમ્મા ચિત્તપચ્ચયં અલભ માના ઉપ્પજ્જિતું ન સક્કોન્તીતિ યુત્તં. કસ્મા. ફુસનાદીનં ચેતસિક કિચ્ચાનં વિજાનનકિચ્ચપુબ્બઙ્ગમત્તા, મનોપુબ્બઙ્ગમાતિ હિ વુત્તં. ચિત્તં પન ચેતસિકપચ્ચયં અલભમાનં ઉપ્પજ્જિતું ન સક્કોતીતિ ન યુજ્જેય્યાતિ. વુચ્ચતે, ચેતસિકધમ્મા નામ ચિત્તસ્સ સહાયઙ્ગાનિ હોન્તિ. તસ્મા તેહિ વિના ચિત્તમ્પિ ઉપ્પજ્જિતું ન સક્કોતિયેવ. એસેવ નયો ચતૂસુ મહાભૂતેસુપીતિ. ઉપાદારૂપાનિ પન મહાભૂતાનં નિસ્સન્દમત્તત્તા સહાયઙ્ગાનિ ન હોન્તીતિ. નનુ આહારરૂપઞ્ચ જીવિતરૂપઞ્ચ પચ્ચયવિસેસત્તા સહાયઙ્ગં હોતીતિ. વુચ્ચતે, ઠિતિયા એવ સહાયઙ્ગં હોતિ. ન ઉપ્પાદે. ઇધ પન ઉપ્પાદે સહાયઙ્ગં અધિપ્પેતન્તિ.
અઞ્ઞમઞ્ઞપચ્ચયદીપના નિટ્ઠિતા.

# ૮. નિસ્સયપચ્ચયો

તિવિધો નિસ્સયપચ્ચયો, સહજાતનિસ્સયો વત્થુ પુરેજાતનિસ્સયો વત્થારમ્મણપુરેજાતનિસ્સયો.

તત્થ કતમો સહજાતનિસ્સયો. સબ્બો સહજાત પચ્ચયો સહજાતનિસ્સયો. તસ્મા તત્થ પચ્ચયવિભાગો ચ પચ્ચયુપ્પન્નવિભાગો ચ સહજાતપચ્ચયે વુત્તનયેન વેદિતબ્બો.

કતમો પન વત્થુપુરેજાતનિસ્સયો. છ વત્થૂનિ ચક્ખુ વત્થુ સોતવત્થુ ઘાનવત્થુ જિવ્હવત્થુ કાયવત્થુ હદયવત્થુ. ઇમાનિ છવત્થૂનિ પવત્તિકાલે સત્તાનં વિઞ્ઞાણધાતૂનં વત્થુપુરે જાતનિસ્સયો.

વત્થુરૂપમેવ પુરેજાતં હુત્વા નિસ્સયો વત્થુપુરેજાત નિસ્સયો. તત્થ ચિત્તચેતસિકાનં નિસ્સયટ્ઠાનટ્ઠેન વત્થુ નામ. પુરેજાતન્તિ અત્તનો અત્તનો પચ્ચયુપ્પન્નસ્સ ધમ્મસ્સ ઉપ્પત્તિક્ખણતો પુરિમે ખણે જાતં.

તત્થ પટિસન્ધિચિત્તં તદા પુરેજાતસ્સ વત્થુરૂપસ્સ અભાવતો અત્તના સહુપ્પન્નમેવ હદયવત્થુરૂપં નિસ્સાય ઉપ્પજ્જતિ. પઠમ ભવઙ્ગચિત્તં પન પટિસન્ધિચિત્તેન સહુપ્પન્નહદય વત્થુરૂપં નિસ્સાય ઉપ્પજ્જતિ. દુતિયભવઙ્ગચિત્તં પઠમભવઙ્ગચિત્તેન સહુપ્પન્નં નિસ્સાય ઉપ્પજ્જતિ. એવં તતિયભવઙ્ગચિત્તં દુતિય ભવઙ્ગચિત્તેન સહુપ્પન્નન્તિઆદિના યાવમરણાસન્નકાલા દ્વિન્નં મનોધાતુમનોવિઞ્ઞાણધાતૂનં વત્થુપુરેજાતનિસ્સયો વેદિતબ્બો.

યથા વીણાસદ્દા નામ વીણાતન્તીસુ વીણાદણ્ડકેહિ પહરણવેગેન એવ જાયન્તિ, નો અઞ્ઞથા. તથા પઞ્ચવિઞ્ઞાણાનિ નામ પઞ્ચવત્થુસઙ્ઘાતેસુ પઞ્ચદ્વારેસુ પઞ્ચન્નં આરમ્મણાનં આપાતા ગમનવેગેન એવ જાયન્તિ, નો અઞ્ઞથા.

આપાતાગમનઞ્ચ તેસં દ્વારારમ્મણાનં ઠિતિપત્તકાલે એવ હોતિ. આપાતાગમનપચ્ચયા ચ દ્વિક્ખત્તું ભવઙ્ગં ચલતિ. ભવઙ્ગચલન પચ્ચયા ચ આવજ્જનં ઉપ્પજ્જતિ. આવજ્જનપચ્ચયા ચ તાનિ પઞ્ચવિઞ્ઞાણાનિ ઉપ્પજ્જન્તિ. તસ્મા ચક્ખાદીનિ પઞ્ચવત્થૂનિ પુરે અતીતભવઙ્ગચિત્તસ્સ ઉપ્પાદક્ખણે ઉપ્પન્નાનિ એવ પઞ્ચવિઞ્ઞાણધાતૂનં વત્થુપુરેજાતપચ્ચયા હોન્તિ.

મરણાસન્નકાલે પન સબ્બાનિ છ વત્થૂનિ ચુતિચિત્તતો પુરે સત્તરસમસ્સ ભવઙ્ગચિત્તસ્સ ઉપ્પાદક્ખણે એવ ઉપ્પજ્જન્તિ, તતો પરં ન ઉપ્પજ્જન્તિ. તસ્મા મરણાસન્નકાલે ભવઙ્ગચિત્તાનિ ચ સબ્બાનિ છદ્વારિકવીથિચિત્તાનિ ચ ચુતિચિત્તઞ્ચ પુરેતરં ઉપ્પન્નાનિ તાનિયેવ અત્તનો અત્તનો વત્થૂનિ નિસ્સાય ઉપ્પજ્જન્તિ. અયં વત્થુપુરેજાત નિસ્સયો.

કતમો પન વત્થારમ્મણપુરેજાતનિસ્સયો. યદા અત્તનો અજ્ઝત્તં વત્થુરૂપં આરબ્ભ યં રૂપં નિસ્સાય મમ મનોવિઞ્ઞાણં વત્તતિ, એતં મમ એસો હમસ્મિ એસો મે અત્તાતિ એવં તણ્હામાન દિટ્ઠીહિ ગહણવસેન વા એતં અનિચ્ચં એતં દુક્ખં એતં અનત્તાતિ એવં સમ્મસનવસેન વા આવજ્જનાદીનિ મનોદ્વારિકવીથિ ચિત્તાનિ પવત્તન્તિ. તદા તં તં વત્થુરૂપં પચ્ચેકં તેસં નિસ્સયવત્થુ ચ હોતિ તેસં આરમ્મણઞ્ચ. તસ્મા તં તં હદયરૂપં તસ્સ તસ્સ ચિત્તુપ્પાદસ્સ વત્થારમ્મણપુરેજાતપચ્ચયો હોતિ. અયં વત્થારમ્મણ પુરેજાતનિસ્સયો. એવં નિસ્સયપચ્ચયો તિવિધો હોતિ.

ઇધ સુત્તન્તનિસ્સયોપિ વત્તબ્બો. ઇમે મનુસ્સા વા તિરચ્છાનગતા વા રુક્ખાદયો વા મહાપથવિયં પતિટ્ઠિતા, મહા પથવી ચ હેટ્ઠા મહાઉદકક્ખન્ધે, મહાઉદકક્ખન્ધો ચ હેટ્ઠા મહાવાતક્ખન્ધે, મહાવાતક્ખન્ધો ચ હેટ્ઠા અજટાકાસે, મનુસ્સા ગેહેસુ, ભિક્ખૂ વિહારેસુ, દેવા દિબ્બવિમાનેસૂતિઆદિના સબ્બં લોકપ્પવત્તિં ઞત્વા નિસ્સયપચ્ચયો વેદિતબ્બો. નિસ્સયપચ્ચયદીપના નિટ્ઠિતા.

# ૯. ઉપનિસ્સયપચ્ચયો

તિવિધો ઉપનિસ્સયપચ્ચયો, આરમ્મણૂપનિસ્સયો અનન્તરૂપનિસ્સયો પકતૂપનિસ્સયો. તત્થ આરમ્મણૂપ નિસ્સયો આરમ્મણાધિપતિપચ્ચયસદિસો, અનન્તરૂપનિસ્સયો અનન્તરપચ્ચયસદિસો.

કતમો પકતૂપનિસ્સયો. સબ્બેપિ અતીતાનાગત પચ્ચુપ્પન્ના અજ્ઝત્તબહિદ્ધાભૂતા ચિત્તચેતસિકરૂપધમ્મા ચ નિબ્બાનઞ્ચ પઞ્ઞત્તિ ચ સબ્બેસં પચ્ચુપ્પન્નાનં ચિત્તચેતસિકાનં ધમ્માનં યથારહં પકતૂપનિસ્સયો.

તત્થ અતીતો પરિનિબ્બુતો અમ્હાકં બુદ્ધો ચ ધમ્મો ચ અરિયસાવકસઙ્ઘો ચ સમ્મુતિસઙ્ઘપરમ્પરા ચ અમ્હાકં પચ્છિમ જનાનં કુસલુપ્પત્તિયા પકતૂપનિસ્સયપચ્ચયો. તથા લોકે અતીતા કાલઙ્કતા માતાપિતરો ચ આચરિયા ચ પણ્ડિતસમણબ્રાહ્મણા ચ પાકટા નાનાતિત્થાચરિયા ચ મહિદ્ધિકા મહાનુભાવા પોરાણકરાજાનો ચ પચ્છિમકાનં જનાનં કુસલુપ્પત્તિયા વા અકુસલુપ્પત્તિયા વા સુખદુક્ખુપ્પત્તિયા વા પકતૂપનિસ્સયો. તથા હિ તે પચ્છિમકાનં જનાનં અત્થાય નાનાસદ્ધમ્મપઞ્ઞત્તિયો વા નાનાઅસદ્ધમ્મપઞ્ઞત્તિયો વા નાનાલોકૂપકરણાનિ વા પુરે પટ્ઠપેસું. પચ્છિમજના ચ તેહિ પટ્ઠપિતેસુ દાનસીલાદિધમ્મેસુ વા લોકચારિત્ત કુલગોત્તચારિત્ત ધમ્મેસુ વા નાનાદિટ્ઠિવાદેસુ વા નાનાકમ્માયતનસિપ્પાયતન વિજ્જાઠાનેસુ વા યથાપટ્ઠપિતેસુ ગામનિગમનગરખેત્તવત્થુ તળાકપોક્ખરણિઆવાટાદીસુ વા ગેહરથસકટનાવા સમ્પોતસમ્બન્ધાદીસુ વા જાતરૂપરજતમણિમુત્તાદીસુ વા દાયજ્જં પટિપજ્જન્તા લોકે વટ્ટન્તિ.

અનાગતોપિ મેત્તેય્યો નામ બુદ્ધો ચ તસ્સ ધમ્મો ચ તસ્સ સઙ્ઘો ચ એતરહિ બહુજ્જનાનં પારમિપુઞ્ઞપ્પવત્તિયા પકતૂપનિસ્સયપચ્ચયો. તથા ઇમસ્મિં ભવે ચ પચ્છિમે કાલે પટિલભિસ્સમાના ઇસ્સરિયટ્ઠાનધનધઞ્ઞસમ્પત્તિયો પુરિમે કાલે ઠિતાનં મહાજનાનં નાનાભિસઙ્ખારુપ્પત્તિયા પકતૂપનિસ્સય પચ્ચયો. અનાગતભવે ચ અનુભવિસ્સમાના ભવસમ્પત્તિ ભોગ સમ્પત્તિયો મગ્ગફલનિબ્બાનસમ્પત્તિયો ચ એતરહિ પચ્ચુપ્પન્નભવે ઠિતાનં દાનસીલાદિપુઞ્ઞકિરિયુપ્પત્તિયા પકતૂપનિસ્સયપચ્ચયો. યથા હિ લોકે હેમન્તે કાલે ધઞ્ઞફલાનિ લભિસ્સામાતિ વસ્સિકે કાલે કસ્સનવપ્પનકમ્માનિ આરભન્તિ, કમ્મે સિદ્ધે તં તં ધનં લભિસ્સામાતિ પુબ્બભાગે તં તં વીરિયકમ્મં વા તં તં પઞ્ઞાકમ્મં વા આરભન્તિ. તત્થ ધઞ્ઞફલપ્પટિલાભો ચ તં તં ધનપ્પટિ લાભોચ તં તં કમ્મારમ્ભસ્સ અનાગતપકતૂપનિસ્સયપચ્ચયો તં તં કમ્મારમ્ભો ચ ધઞ્ઞફલપ્પટિલાભસ્સ ચ તં તં ધનપ્પટિ લાભસ્સ ચ અતીતપકતૂપનિસ્સયપચ્ચયો. એવમેવ પચ્છિમે અનાગતે કાલે નાનાકમ્મફલાનિ સમ્પસ્સન્તા પત્થયન્તા મહાજના પુરિમે પચ્ચુપ્પન્ને કાલે નાનાપુઞ્ઞકમ્માનિ આરભન્તિ. તત્થ પુઞ્ઞફલાનિ પુઞ્ઞકમ્માનં અનાગતપકતૂપનિસ્સયપચ્ચયો. પુઞ્ઞકમ્માનિ પુઞ્ઞફલાનં અતીતપકતૂપનિસ્સયપચ્ચયો. તસ્મા અનાગતપકતૂપનિસ્સયોપિ અતીતપકતૂપનિસ્સયો વિય અતિમહન્તો પચ્ચયો હોતિ.

પચ્ચુપ્પન્ના બુદ્ધાયો પચ્ચયા પચ્ચુપ્પન્નાનં મનુસ્સદેવબ્રહ્માનં પચ્ચુપ્પન્ના માતાપિતરો પચ્ચુપ્પન્નાનં પુત્તધીતાદીનં પચ્ચુપ્પન્નપકતૂપ નિસ્સયો નામ. સો સુપાકટોયેવ.

અજ્ઝત્તભૂતા પકતૂપનિસ્સયધમ્મા નામ બુદ્ધાદીસુ સવિઞ્ઞાણકસન્તાનેસુ ઉપ્પન્ના પચ્ચયધમ્મા. બહિદ્ધાભૂતા પકતૂપનિસ્સયધમ્મા નામ સત્તાનં પતિટ્ઠાનભૂતા પથવિપબ્બતનદી સમુદ્દાદયો તેસં તેસં સત્તાનં બહૂપકારા અરઞ્ઞવનરુક્ખ તિણપુબ્બણ્ણાપરણ્ણાદયો ચન્દસૂરિયગહનક્ખત્તાદયો વસ્સોદકઅગ્ગિવાતસીતઉણ્હાદયો ચ

સબ્બેપિ તે સત્તાનં કુસલુપ્પત્તિયા વા અકુસલુપ્પત્તિયા વા સુખુપ્પત્તિયા વા દુક્ખુપ્પત્તિયા વા બલવપચ્ચયા હોન્તિ.

ઇમે જના દિટ્ઠેવ ધમ્મે પરિનિબ્બાયિસ્સામાતિ બોધિપક્ખિય ધમ્મે વા ભાવેન્તિ, અનાગતે બુદ્ધકાલે પરિનિબ્બાયિસ્સામાતિ પારમીધમ્મે વા પરિપૂરેન્તિ. તત્થ નિબ્બાનં તેસં ધમ્માનં ઉપ્પત્તિયા બલવપચ્ચયો હોતિ.

લોકે નાનાવોહારભૂતા નામપઞ્ઞત્તિયો ચ બુદ્ધ સાસને તિપિટકપરિયત્તિધમ્મભૂતા નામપઞ્ઞત્તિયો ચ તેસં તેસં અત્થાનં જાનનત્થાય બલવપચ્ચયો.

તત્થ સઙ્ખતધમ્મા નામ પચ્ચયે સતિ ઉપ્પજ્જન્તિ, અસતિ નુપ્પજ્જન્તિ. ઉપ્પજ્જિત્વાપિ પચ્ચયે સતિ તિટ્ઠન્તિ, અસતિ ન તિટ્ઠન્તિ. તસ્મા તેસં ઉપ્પત્તિયા વા ઠિતિયા વા પચ્ચયો નામ ઇચ્છિતબ્બો. નિબ્બાનં પન પઞ્ઞત્તિ ચ અસઙ્ખતધમ્મા હોન્તિ અજાતિધમ્મા અનુપ્પાદધમ્મા નિચ્ચ ધમ્મા ધુવધમ્મા. તસ્મા તેસં ઉપ્પાદાય વા ઠિતિયા વા પચ્ચયો નામ નત્થીતિ.

કુસલો કુસલસ્સ ઉપનિસ્સયો. સદ્ધં ઉપનિસ્સાય દાનં દેતિ, સીલં સમાદિયતીતિઆદિના સુપાકટો. તથા રાગં ઉપનિસ્સાય પાણં હનતિ, અદિન્નં આદિયતીતિઆદિના સપ્પાયં ઉતું સપ્પાયં ભોજનં ઉપનિસ્સાય કાયિકં સુખં પચ્ચનુભોતીતિઆદિના ચ અકુસલો અકુસલસ્સ, અબ્યાકતો અબ્યાકતસ્સ ઉપનિસ્સયોપિ સુપાકટો.

કુસલો પન અકુસલસ્સપિ બલવૂપનિસ્સયો. દાનં દત્વા તેન દાનેન અત્તાનં ઉક્કંસેતિ, પરં વમ્ભેતિ. તથા સીલ સમ્પન્નો હુત્વા સમાધિસમ્પન્નો હુત્વા પઞ્ઞાસમ્પન્નો હુત્વા અત્તાનં ઉક્કંસેતિ, પરં વમ્ભેતિ.

કુસલો અબ્યાકતસ્સપિ બલવૂપનિસ્સયો. સબ્બાનિ ચતુભૂમિકકુસલકમ્માનિ વા કમ્મપરિવારાનિ કુસલાનિ વા કાલન્તરે ચતુભૂમિકાનં વિપાકાબ્યાકતાનં બલવૂપનિસ્સયો. દાનપારમિં પૂરેન્તા પૂરણકાલે બહું કાયિકદુક્ખં પચ્ચનુભવન્તિ. તથા સીલપારમિં નિક્ખમપારમિં પઞ્ઞાપારમિં વીરિયપારમિં ખન્તિપારમિં સચ્ચપારમિં અધિટ્ઠાનપારમિં મેત્તાપારમિં ઉપેક્ખા પારમિં. એસેવ નયો ઝાનભાવના મગ્ગભાવનાસુપિ.

અકુસલો કુસલસ્સપિ બલવૂપનિસ્સયો. ઇધેકચ્ચો પાપં કત્વા પચ્છા વિપ્પટિસારી હુત્વા તસ્સ પાપસ્સ પહાનાય દાનસીલઝાનમગ્ગકુસલાનિ સમ્પાદેતિ. તં પાપં તેસં કુસલાનં બલવૂપનિસ્સયો.

અકુસલો અબ્યાકતસ્સપિ બલવૂપનિસ્સયો. ઇધ બહૂ જના દુચ્ચરિતાનિ કત્વા ચતૂસુ અપાયેસુ પતિત્વા અપાયદુક્ખં પચ્ચનુભવન્તિ. દિટ્ઠધમ્મેપિ કેચિ અત્તનો વા પરસ્સ વા દુચ્ચરિતકમ્મ પચ્ચયા બહું દુક્ખં પચ્ચનુભવન્તિ. કેચિ દુચ્ચરિતકમ્મેન ધનં લભિત્વા સુખં પચ્ચનુભવન્તિ. બહુજ્જના રાગમૂલકં બહું દુક્ખં પચ્ચનુભવન્તિ, દોસમૂલકં દિટ્ઠિમૂલકં માનમૂલકન્તિ.

અબ્યાકતો કુસલસ્સપિ બલવૂપનિસ્સયો. ધન સમ્પત્તિયા દાનં દેતિ, સીલં પૂરેતિ, પઞ્ઞં પૂરેતિ, ભાવનાસપ્પાયં આવાસં વા લેણં વા ગુહંવા રુક્ખં વા અરઞ્ઞં વા પબ્બતં વા ગોચરગામં વા ઉતુસપ્પાયં વા આહારસપ્પાયં વા લભિત્વા તં તં ભાવનં ભાવેતિ.

અબ્યાકતો અકુસલસ્સપિ બલવૂપનિસ્સયો. લોકે ચક્ખુસમ્પદં નિસ્સાય બહૂનિ દસ્સનમૂલાનિ અકુસલાનિ ઉપ્પજ્જન્તિ. એસ નયો સોતસમ્પદાદીસુ . તથા હત્થસમ્પદં પાદસમ્પદં સત્થસમ્પદં આવુધસમ્પદન્તિઆદિનાપિ વત્તબ્બો. એવં ઉપનિસ્સયો તિવિધો હોતિ.

ઇધ સુત્તન્તૂપનિસ્સયોપિ વત્તબ્બો. કલ્યાણમિત્તં ઉપ નિસ્સાય પાપમિત્તં ઉપનિસ્સાય ગામં ઉપનિસ્સાય અરઞ્ઞં ઉપનિસ્સાયાતિઆદિના બહૂસુ ઠાનેસુ આગતો. અપિ ચ પઞ્ચનિયામધમ્મા સત્તલોક સઙ્ખારલોક ઓકાસલોક સઙ્ખાતાનં તિણ્ણં લોકાનં અવિચ્છિન્નપ્પવત્તિયા બલવપચ્ચયા હોન્તિ. અયઞ્ચ અત્થો નિયામદીપનિયં અમ્હેહિ વિત્થારતો દીપિતોતિ.

કેનટ્ઠેન આરમ્મણૂપનિસ્સયોતિ. અધિપતિભૂતં આરમ્મણમેવ આરમ્મણિકધમ્માનં બલવનિસ્સયટ્ઠેન આરમ્મણૂપ નિસ્સયો.

કેનટ્ઠેન અનન્તરૂપનિસ્સયોતિ. પુરિમં અનન્તરચિત્તમેવ પચ્છિમસ્સ અનન્તરચિત્તસ્સ ઉપ્પજ્જનત્થાય બલવનિસ્સયટ્ઠેન અનન્તરૂપનિસ્સયો. માતા વિય પુરિમચિત્તં, પુત્તો વિય પચ્છિમચિત્તં. યથા માતા અત્તનો અનન્તરે પુત્તસ્સ ઉપ્પજ્જનત્થાય બલવૂપ નિસ્સયો હોતિ, તથા પુરિમચિત્તં પચ્છિમચિત્તસ્સ ઉપ્પજ્જનત્થાયાતિ.

કેનટ્ઠેન પકતૂપનિસ્સયોતિ. પકતિયાવ લોકે પણ્ડિતાનં પાકટો ઉપનિસ્સયો પકતૂપનિસ્સયો.

એત્થ ચ અનન્તરૂપનિસ્સયાનુભાવો અનન્તરચિત્તે એવ ફરતિ. પકતૂપનિસ્સયાનુભાવો પન દૂરેપિ ફરતિયેવ. તથા હિ ઇમસ્મિં ભવે પુરિમેસુ દિવસેસુ વા માસેસુ વા સંવચ્છરેસુ વા દિટ્ઠસુતઘાયિતસાયિતફુસિતવિઞ્ઞાતાનિ આરમ્મણાનિ પચ્છાતથારૂપે પચ્ચયે સતિ વસ્સસતેપિ મનોદ્વારે આપાતં આગચ્છન્તિ. ઇદં નામ પુબ્બે મયા દિટ્ઠં સુતન્તિઆદિના સત્તા અનુસ્સરન્તિ. ઓપપાતિકસત્તા પન પુરિમભવંપિ અનુસ્સરન્તિ. તથા મનુસ્સેસુપિ અપ્પેકચ્ચે જાતિસ્સરસઞ્ઞાલાભિનો. તથા પુબ્બે અનેકસતસહસ્સેસુ દિટ્ઠાદીસુ વત્થૂસુ પચ્છા એકસ્મિં ખણે એકં વત્થું દિસ્વા વા સુત્વા વા તસ્મિં એવ ખણે બહૂસુપિ તેસુ મનોવિઞ્ઞાણસન્તાનં ફરમાનં પવત્તતીતિ. ઉપનિસ્સયપચ્ચય દીપના નિટ્ઠિતા.

# ૧૦. પુરેજાતપચ્ચયો

તિવિધો પુરેજાતપચ્ચયો. વત્થુપુરેજાતપચ્ચયો ચ આરમ્મણપુરેજાતપચ્ચયો ચ વત્થારમ્મણપુરેજાતપચ્ચયો ચ.

તત્થ વત્થુપુરેજાતો ચ વત્થારમ્મણપુરેજાતો ચ પુબ્બે નિસ્સયપચ્ચયે નિસ્સયનામેન વુત્તા એવ.

આરમ્મણપુરેજાતો નામ પચ્ચુપ્પન્નાનિ અટ્ઠારસનિપ્ફન્નરૂપાનિ એવ. તેસુપિ પચ્ચુપ્પન્નાનિ રૂપસદ્દાદીનિ પઞ્ચારમ્મણાનિ પઞ્ચન્નં પઞ્ચવિઞ્ઞાણ વીથિચિત્તાનં નિયમતો આરમ્મણપુરેજાતપચ્ચયા હોન્તિ. યથા હિ વીણાસદ્દા નામ વીણાતન્તીસુ વીણાદણ્ડકેન પહરણ પચ્ચયા એવ ઉપ્પજ્જન્તિ. એવઞ્ચ સતિ તે સદ્દા પુરેજાતાહિ વીણાતન્તિ વીણાદણ્ડકેહિ વિના ઉપ્પજ્જિતું ન સક્કોન્તિ. એવમેવં પઞ્ચ વિઞ્ઞાણ વીથિચિત્તાનિપિ પઞ્ચસુ વત્થુદ્વારેસુ પઞ્ચન્નં આરમ્મણાનં આપાતાગમન પચ્ચયા એવ ઉપ્પજ્જન્તિ. આપાતાગમનઞ્ચ તેસં દ્વિન્નં ઠિતિપત્તકાલે એવ હોતિ. ન કેવલઞ્ચ તસ્મિં કાલે તાનિ પઞ્ચારમ્મણાનિ તેસુ પઞ્ચવત્થૂસુ એવ આપાતમાગચ્છન્તિ. અથ ખો ભવઙ્ગમનોદ્વારેપિ આપાતં આગચ્છન્તિયેવ. તસ્મિં આપાતગમનત્તા એવ તં ભવઙ્ગમ્પિ દ્વિક્ખત્તું ચલિત્વા ઉપચ્છિજ્જતિ, ભવઙ્ગુપચ્છેદે એવ તાનિ વીથિચિત્તાનિ ઉપ્પજ્જન્તિ. એવઞ્ચ સતિ તાનિ વીથિચિત્તાનિ પુરેજાતેહિ વત્થુ દ્વારારમ્મણેહિ વિના ઉપ્પજ્જિતું ન સક્કોન્તીતિ. તાનિ પન સબ્બાનિપિ અટ્ઠારસનિપ્ફન્નરૂપાનિ નિરુદ્ધાનિ હુત્વા અતીતાનિપિ હોન્તિ, અનુપ્પન્નાનિ હુત્વા અનાગતાનિપિ હોન્તિ. ઉપ્પન્નાનિ હુત્વા પચ્ચુપ્પન્નાનિપિ હોન્તિ. સબ્બાનિપિ મનોવિઞ્ઞાણવીથિચિત્તાનં આરમ્મણાનિ હોન્તિ. તેસુ પચ્ચુપ્પન્નાનિ એવ તેસં આરમ્મણપુરેજાતપચ્ચયા હોન્તિ. યદા દૂરે વા પટિચ્છન્ને વા ઠિતં તં તં આરમ્મણવત્થું મનસા એવ આરમ્મણં કરોતિ, તદા તં તં વત્થુ સચે તત્થ તત્થ વિજ્જમાનં હોતિ, પચ્ચુપ્પન્નં નામ હોતિ. પુરેજાતપચ્ચયદીપના નિટ્ઠિતા.

# ૧૧. પચ્છાજાતપચ્ચયો

પચ્છિમં પચ્છિમં પચ્ચુપ્પન્નં ચિત્તં પુરેજાતસ્સ પચ્ચુપ્પન્નસ્સ ચતુ સમુટ્ઠાનિકસ્સ રૂપકાયસ્સ વુડ્ઢિવિરુળ્હિયા પચ્છાજાતપચ્ચયો. યથા તં પચ્છિમવસ્સેસુ અનુવસ્સં વસ્સમાનાનિ વસ્સોદકાનિ પુરિમવસ્સેસુ જાતાનં રુક્ખપોતકાનં વુડ્ઢિવિરુળ્હિયા પચ્છાજાત પચ્ચયા હોન્તીતિ.

તત્થ પચ્છિમં પચ્છિમં ચિત્તન્તિ પઠમભવઙ્ગતો પટ્ઠાય યાવ ચુતિ ચિત્તા સબ્બં ચિત્તં વુચ્ચતિ. પુરેજાતસ્સાતિ પટિસન્ધિચિત્તેન સહુપ્પન્નં કમ્મજરૂપકાયં આદિં કત્વા અજ્ઝત્તસન્તાનપરિયાપન્નો સબ્બો ચતુસમુટ્ઠાનિકરૂપકાયો વુચ્ચતિ.

પટિસન્ધિચિત્તેન સહુપ્પન્નસ્સ કમ્મજરૂપકાયસ્સ પઠમ ભવઙ્ગાદીનિ પન્નરસભવઙ્ગચિત્તાનિ પચ્છાજાતપચ્ચયા હોન્તિ. પટિસન્ધિ ચિત્તં પન તેન કાયેન સહુપ્પન્નત્તા પચ્છજાતં ન હોતિ. સોળસમભવઙ્ગચિત્તઞ્ચ તસ્સ કાયસ્સ ભિજ્જનક્ખેત્તે ઉપ્પન્નત્તા પચ્ચયો ન હોતિ. તસ્મા પન્નરસભવઙ્ગચિત્તાનીતિ વુત્તં.

પટિસન્ધિચિત્તસ્સ ઠિતિક્ખણે પન દ્વે રૂપકાયા ઉપ્પજ્જન્તિ કમ્મજરૂપકાયો ચ ઉતુજરૂપકાયોચ. તથા ભઙ્ગક્ખણેપિ. પઠમભવઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદક્ખણે પન તયો રૂપકાયા ઉપ્પજ્જન્તિ કમ્મજરૂપકાયો ચ ઉતુજરૂપકાયો ચ ચિત્તજરૂપકાયો ચ. યદા બહિદ્ધાહારપ્ફરણં લભિત્વા અજ્ઝત્તાહારો આહારજરૂપકાયં જનેતિ, તતો પટ્ઠાય ચતુસમુટ્ઠાનિકા ચત્તારો રૂપકાયા દીપ જાલા વિય પવત્તન્તિ. તે ઉપ્પાદક્ખણં અતિક્કમ્મ યાવ ઠિતિભાવેન ધરન્તિ, તાવ પન્નરસચિત્તાનિ તેસં કાયાનં પચ્છાજાતપચ્ચયા હોન્તિયેવ.

વુડ્ઢિવિરુળ્હિયાતિ ચતુસમુટ્ઠાનિકરૂપસન્તતિયા ઉપરૂપરિ વુડ્ઢિયા ચ વિરુળ્હિયા ચ. તથાહિ પુરિમા પુરિમા ચત્તારો રૂપકાયા સચે પચ્છાજાત પચ્ચયં પુનપ્પુનં લભન્તિ, એવં સતિ તે નિરુજ્ઝન્તાપિ પચ્છારૂપસન્તતિપરમ્પરાનં વુડ્ઢિયા ચ વિરુળ્હિયા ચ વેપુલ્લાય ચ બલવ પચ્ચયા હુત્વા નિરુજ્ઝન્તીતિ. પચ્છાજાતપચ્ચયદીપના નિટ્ઠિતા.

# ૧૨. આસેવનપચ્ચયો

દ્વાદસ અકુસલચિત્તાનિ સત્તરસ લોકિયકુસલ ચિત્તાનિ આવજ્જનદ્વયવજ્જિતાનિ અટ્ઠારસકિરિયચિત્તાનીતિ સત્ત ચત્તાલીસં લોકિયજવનચિત્તાનિ આસેવનપચ્ચયો. તેસુ નિરન્તરપ્પવત્તં જવનસન્તતિં પત્વા પુરિમં પુરિમં જવનચિત્તં આસેવન પચ્ચયો. ચતૂહિ મગ્ગચિત્તેહિ પચ્છિમં પચ્છિમં ચિત્તં આસેવનપચ્ચયુપ્પન્નં.

કેનટ્ઠેન આસેવનન્તિ. ઉપરૂપરિપગુણભાવવડ્ઢનત્થંથામ બલવડ્ઢનત્થઞ્ચ પરિવાસગ્ગાહાપનટ્ઠેન.

તત્થ પગુણભાવોતિ પુનપ્પુનં સજ્ઝાયિતસ્સ પાળિપાઠસ્સ સુખેન પવત્તનં વિય જવનટ્ઠાનજવનકિચ્ચસઙ્ખાતે ઠાનકિચ્ચવિસેસે પચ્છિમ પચ્છિમચિત્તસ્સ સુખેન પવત્તનં. પરિવાસો નામ કોસેય્યવત્થં પુનપ્પુનં સુગન્ધેન પરિવાસનં વિય ચિત્તસન્તાને પુનપ્પુન્નં રજ્જનદુસ્સનાદિના વા અરજ્જન અદુસ્સનાદિના વા પરિવાસનં. પુરિમસ્મિં જવનચિત્તે નિરુદ્ધેપિ તસ્સ જવનવેગો ન નિરુજ્ઝતિ, પચ્છિમં ચિત્તસન્તાનં ફરમાનો પવત્તતિયેવ. તસ્મા પચ્છિમં પચ્છિમં જવનચિત્તં ઉપ્પજ્જમાનં તેન વેગેન પગ્ગહિતં બલવતરં હુત્વા ઉપ્પજ્જતિ. એવં પુરિમચિત્તં અત્તનો પરિવાસં પચ્છિમચિત્તં ગણ્હાપેતિ. પચ્છિમઞ્ચ ચિત્તં પુરિમસ્સ ચિત્તસ્સ પરિવાસં ગહેત્વા પવત્તતિ. એવં સન્તેપિ સો આસેવનવેગો પકતિયા સત્તહિ ચિત્તવારેહિ પરિક્ખયં ગચ્છતિ, તતો પરં તદારમ્મણવિપાક ચિત્તં વા ઉપ્પજ્જતિ, ભવઙ્ગ ચિત્તવારો વા પવત્તતિ.

ઇધ સુત્તન્તાસેવનપચ્ચયોપિ વત્તબ્બો. સતિપટ્ઠાનં ભાવેતિ, સમ્મપ્પધાનં ભાવેતિ, સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગં ભાવેતિ, ધમ્મ વિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગં ભાવેતિ, સમ્માદિટ્ઠિં ભાવેતિ, સમ્માસઙ્કપ્પં ભાવેતીતિઆદિના બહૂસુ ઠાનેસુ વુત્તો. તત્થ ભાવેતીતિ એકંપિ દિવસં ભાવેતિ, સત્તપિ દિવસાનિ ભાવેતિ, એકંપિ માસં ભાવેતિ, સત્તપિ માસાનિ ભાવેતિ, એકંપિ સંવચ્છરં ભાવેતિ, સત્તપિ સંવચ્છરાનિ ભાવેતીતિ અત્થો.

પુરિમપુરિમેસુ ભવેસુ આસેવિતાનિ ભાવિતાનિ બહુલી કતાનિ કુસલાનિ વા અકુસલાનિ વા પચ્છિમપચ્છિમેસુ ભવેસુ બલવતરાનં કુસલાનં વા અકુસલાનં વા ઉપ્પત્તિયા આસેવન પચ્ચયો.

કાલન્તરે વા ભવન્તરે વા તાદિસાનં કુસલાકુસલાનં ઉપ્પત્તિયા પચ્ચયો ઉપનિસ્સયપચ્ચયો નામ. તેસંયેવ બલવતરત્થાય પચ્ચયો આસેવનપચ્ચયો નામ.

લોકેપિ મહન્તેસુ ચિત્તભાવનાકમ્મેસુ વાચા ભાવનાકમ્મેસુ કાયભાવનાકમ્મેસુ અઙ્ગપચ્ચઙ્ગભાવનાકમ્મેસુ કમ્માયતનસિપ્પાયતનવિજ્જાઠાનેસુ ચ આસેવના ભાવના બહુલીકમ્માનં નિસ્સન્દગુણા નામ સન્દિસ્સન્તિયેવ.

સબ્બેસં ખણિકધમ્માનં મજ્ઝે એવરૂપસ્સ આસેવન પચ્ચયસ્સ વિજ્જમાનત્તા પુરિસબલપુરિસથામાનં ઉપરૂપરિ વડ્ઢન વસેન ચિરકાલં પવત્તિતાનિ પુરિસકમ્માનિ નિપ્ફત્તિં પાપુણન્તિ, સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધભાવંપિ ગચ્છન્તિ. આસેવનપચ્ચયદીપના નિટ્ઠિતા.

# ૧૩. કમ્મપચ્ચયો

દુવિધો કમ્મપચ્ચયો સહજાતકમ્મપચ્ચયો નાનાક્ખણિક કમ્મપચ્ચયો.

તત્થ ખણત્તયસમઙ્ગિ ભૂતા સબ્બાપિ કુસલાકુસલા બ્યાકતચેતના સહજાતકમ્મ પચ્ચયો. ચેતનાસમ્પયુત્તા સબ્બેપિ ચિત્તચેતસિકા ધમ્માચ પટિસન્ધિચિત્તેન સહુપ્પન્ના કમ્મજરૂપધમ્મા ચ પવત્તિકાલે સબ્બેપિ ચિત્તજરૂપધમ્મા ચ તસ્સ પચ્ચયસ્સ પચ્ચયુપ્પન્ના.

અતીતા કુસલાકુસલચેતના નાનાક્ખણિકકમ્મ પચ્ચયો. બાત્તિંસવિધા લોકિયવિપાક ચિત્તચેતસિકા ધમ્મા ચ સબ્બે કમ્મજરૂપધમ્મા ચ તસ્સ પચ્ચયસ્સ પચ્ચયુપ્પન્ના.

કેનટ્ઠેન કમ્મન્તિ. કિરિયાવિસેસટ્ઠેન કમ્મં. ચેતના હિ કિરિયા વિસેસો હોતિ સબ્બકમ્મેસુ જેટ્ઠકત્તા. તા હિ સબ્બેસુ કાયવચીમનોકમ્મેસુ પચ્ચુપટ્ઠિતેસુ તસ્સ તસ્સ કમ્મસ્સ નિપ્ફત્તત્થાય સમ્પયુત્તધમ્મે ચેતેતિ કપ્પેતિ સંવિદહતિ, એકતો ઉટ્ઠાપેતિ, તસ્મા સબ્બકમ્મેસુ જેટ્ઠકા હોતિ. ઇતિ કિરિયાવિસેસટ્ઠેન કમ્મં નામ. કરોન્તિ એતેનાતિ વા કમ્મં. કિં કરોન્તિ. કાયિકકિરિયંપિ કરોન્તિ, વાચસિકકિરિયંપિ કરોન્તિ, માનસિકકિરિયંપિ કરોન્તિ. તત્થ કાયિકકિરિયા નામ ગમનઠાન નિસજ્જાદયો અભિક્કમનપટિક્કમનાદયો અન્તમસો અક્ખિદલાનં ઉક્ખિપનનિક્ખિપનાનિપિ. વાચસિકકિરિયા નામ વાચાપવત્તનકિરિયા. માનસિકકિરિયા નામ સુચિન્તિત દુચિન્તિતકિરિયા, અન્તમસો પઞ્ચ વિઞ્ઞાણાનં દસ્સનકિચ્ચસવનકિચ્ચાદીનિપિ. સબ્બાપિ ઇમા કિરિયાયો એતાય ચેતનાય સત્તા કરોન્તિ, સંવિદહન્તિ, તસ્મા સા ચેતના કમ્મં નામ.

અત્તનો પચ્ચયુપ્પન્નેન સહ જાયતીતિ સહજાતં. સહજાતઞ્ચ તં કમ્મઞ્ચાતિ સહજાતકમ્મં. સહજાતકમ્મં હુત્વા પચ્ચયો સહજાતકમ્મ પચ્ચયો. સહજાતકમ્મભાવેન પચ્ચયોતિ વુત્તં હોતિ.

અઞ્ઞો કમ્મસ્સ ઉપ્પત્તિક્ખણો અઞ્ઞો વિપાકસ્સ ઉપ્પત્તિક્ખણોતિ એવં વિસું વિસું ઉપ્પત્તિક્ખણો એતસ્સાતિ નાનાક્ખણિકં. નાનાક્ખણિકઞ્ચ તં કમ્મઞ્ચાતિ નાનાક્ખણિકકમ્મં. નાનાક્ખણિકકમ્મં હુત્વા પચ્ચયો નાનાક્ખણિકકમ્મપચ્ચયો. નાનાક્ખણિકકમ્મપચ્ચયભાવેન પચ્ચયોતિ વુત્તં હોતિ. અરિયમગ્ગસમ્પયુત્તા ચેતના અત્તનો નિરુદ્ધાનન્તરે એવ અરિયફલવિપાકં જનેતિ, સાપિ નાનાક્ખણિકા એવ હોતિ.

એત્થ ચ એકા દાનકુસલચેતના અત્તના સહજાતાનં ચિત્તચેતસિકાનઞ્ચ કાયિકવાચસિકકિરિયાભૂતાનં ચિત્તજરૂપાનઞ્ચ સહજાતકમ્મપચ્ચયો. તાય ચેતનાય આયતિં કાલન્તરે ઉપ્પજ્જમાનસ્સ વિપાકક્ખન્ધસ્સ ચ કમ્મજરૂપક્ખન્ધસ્સ ચ નાનાક્ખણિક કમ્મપચ્ચયો. એવં એકા કમ્મપથપત્તા સુચરિતદુચ્ચરિતચેતના દ્વીસુ કાલેસુદ્વિન્નં પચ્ચયુપ્પન્નાનં દ્વીહિ પચ્ચયસત્તીહિ પચ્ચયો હોતીતિ.

એત્થ ચ નાનાક્ખણિકકમ્મપચ્ચયે કમ્મન્તિ કિરિયાવિસેસો. સો પન ચેતનાય નિરુદ્ધાયપિ અનિરુજ્ઝિત્વા તં ચિત્તસન્તાનં અનુગચ્છતિયેવ. યદા વિપચ્ચિતું ઓકાસં લભતિ, તદા સો કિરિયા વિસેસો ચુતિનન્તરે એકો અત્તભાવો હુત્વા વિપચ્ચતિ પાતુભવતિ. ઓકાસં પન અલભમાના ભવસતંપિ ભવસહસ્સંપિ ભવસતસહસ્સંપિ તં સન્તાનં અનુગચ્છતિયેવ. મહગ્ગતકમ્મં પન લદ્ધોકાસે સતિ દુતિયભવે બ્રહ્મલોકે એકો બ્રહ્મત્તભાવો હુત્વા

વિપચ્ચતિ પાતુભવતિ. સુપરિપક્કકમ્મત્તા પન દુતિયભવેયેવ ખીયતિ, તતો પરં નાનુગચ્છતીતિ.

કમ્મપચ્ચયદીપના નિટ્ઠિતા.

# ૧૪. વિપાકપચ્ચયો

છત્તિંસવિધા વિપાકભૂતા સહજાતચિત્તચેતસિકા ધમ્મા વિપાક પચ્ચયો. તેયેવ અઞ્ઞમઞ્ઞઞ્ચ પટિસન્ધિક્ખણે કમ્મજરૂપાનિ ચ પવત્તિક્ખણે વિપાક ચિત્તજાતાનિ ચિત્તજરૂપાનિ ચ વિપાકપચ્ચયુપ્પન્ના.

કેનટ્ઠેન વિપાકોતિ. વિપચ્ચનટ્ઠેન વિપાકો. વિપચ્ચનં નામ મુદુતરુણભાવં અતિક્કમ્મ વિપક્કભાવં આપજ્જનં. કસ્સ પન ધમ્મસ્સ મુદુતરુણભાવો, કસ્સ વિપક્કભાવોતિ. નાનાક્ખણિકકમ્મપચ્ચય સઞ્ઞાતસ્સ અતીતકમ્મસ્સ મુદુતરુણભાવો, તસ્સેવ કમ્મસ્સ વિપક્કભાવો.

તત્થ એકસ્સ કમ્મસ્સ ચતસ્સો અવત્થાયો હોન્તિ ચેતના વત્થા કમ્માવત્થા નિમિત્તાવત્થા વિપાકાવત્થાતિ.

તત્થ તાય ચેતનાય નિરુદ્ધાયપિ તસ્સા કિરિયા વિસેસો ન નિરુજ્ઝતિ, તં ચિત્તસન્તાનં અનુગચ્છતિયેવ. અયં કમ્માવત્થા નામ.

નિમિત્તાવત્થાતિ તં કમ્મં યદા વિપચ્ચિતું ઓકાસં લભતિ, તદા મરણાસન્નકાલે તસ્સ પુગ્ગલસ્સ તમેવ કમ્મં વા પચ્ચુપટ્ઠાતિ, સો પુગ્ગલો તદા દાનં દેન્તો વિય સીલં રક્ખન્તો વિય પાણઘાતં વા કરોન્તો વિય હોતિ. કમ્મનિમિત્તં વા પચ્ચુપટ્ઠાતિ, દાન વત્થુઆદિકં વા સત્થાદિકં વા અઞ્ઞં વાપિ પુબ્બે તસ્સ કમ્મસ્સ ઉપકરણભૂતં આરમ્મણં તદા તસ્સ પુગ્ગલસ્સ હત્થગતં વિય હોતિ. ગતિનિમિત્તં વા પચ્ચુપટ્ઠાતિ, દિબ્બવિમાનાદિકં વા નિરયગ્ગિજાલાદિકં વા ઉપ્પજ્જમાનભવે ઉપલભિતબ્બં વા અનુભવિતબ્બં વા આરમ્મણં તદા દિસ્સમાનં હોતિ. અયં નિમિત્તા વત્થા નામ.

વિપાકાવત્થાતિ સચે સો પુગ્ગલો તથા પચ્ચુપટ્ઠિતં તં કમ્મં વા કમ્મનિમિત્તં વા ગતિનિમિત્તં વા એકં આરમ્મણં અમુઞ્ચમાનો મરતિ, તદા તં કમ્મં તસ્મિંભવે વિપચ્ચતિ, તં કમ્મં તસ્મિંભવે એકો અત્તભાવો હુત્વા પાતુભવતિ . તત્થ પુરિમાસુ તીસુ અવત્થાસુ તં કમ્મં મુદુતરુણભૂતં હોતિ, પચ્છિમં પન વિપાકાવત્થં પત્વા વિપક્કભૂતં હોતિ. તેન વુત્તં વિપચ્ચનં નામ મુદુતરુણભાવં અતિક્કમ્મ વિપક્કભાવં આપજ્જનન્તિ. એવં વિપક્કભાવં આપન્નો ચિત્ત ચેતસિકધમ્મસમૂહો વિપાકો નામ.

તત્થ યથા અમ્બપ્ફલાનિ નામ યદા વિપક્કભાવં આપજ્જન્તિ, તદા સબ્બસો સિનિદ્ધરૂપાનિ હોન્તિ. એવમેવં વિપાકધમ્મા નામ નિરુસ્સાહા નિબ્યાપારા હુત્વા સબ્બસો સન્તરૂપા હોન્તિ. તેસં સન્તરૂપત્તાયેવ ભવઙ્ગચિત્તાનં આરમ્મણં અવિભૂતં હોતિ, ભવઙ્ગતો વુટ્ઠાનકાલે તં આરમ્મણં ન જાનાતિ. તથાહિ રત્તિયં નિદ્દાયન્તસ્સ પુરિમભવે મરણાસન્નકાલે યથાગહિતં કમ્માદિકં આરમ્મણં આરબ્ભ ભવઙ્ગસોતં પવત્તમાનંપિ તસ્સ ભવઙ્ગસોતસ્સ તં આરમ્મણં આરબ્ભ ઇદં નામ મે પુરિમભવે આરમ્મણં દિટ્ઠન્તિ કસ્સચિ જાનનવીથિચિત્તસ્સ ઉપ્પત્તિયા પચ્ચયો ન હોતિ. સો પુગ્ગલો નિદ્દાયનકાલેપિ ઉટ્ઠાનકાલેપિ પુરિમભવસિદ્ધં તં નિમિત્તં ન જાનાતિ. એવં નિરુસ્સાહનિબ્યાપારસન્તરૂપ ભાવેન ઉપકારકતા વિપાકપચ્ચયતા નામાતિ. વિપાક પચ્ચયદીપના નિટ્ઠિતા.

# ૧૫. આહારપચ્ચયો

દુવિધો આહારપચ્ચયો રૂપાહારપચ્ચયો અરૂપાહાર પચ્ચયો.

તત્થ રૂપાહારપચ્ચયો નામ કબળીકારાહારસઙ્ખાતં ઓજ રૂપં વુચ્ચતિ. સો ચ અજ્ઝત્તાહારો બહિદ્ધાહારોતિ દુવિધો. કબળીકારાહારભક્ખાનં સત્તાનં સબ્બેપિ ચતુસમુટ્ઠાનિકરૂપધમ્મા તસ્સ દુવિધસ્સ રૂપાહારસ્સ પચ્ચયુપ્પન્ના.

અરૂપાહારો પન તિવિધો ફસ્સાહારો મનોસઞ્ચેતના હારો વિઞ્ઞાણાહારો ચ. તયોપેતે ધમ્મા સહજાતાનં નામરૂપધમ્માનં આહારપચ્ચયો હોન્તિ. સહજાતા ચ નામરૂપ ધમ્મા તેસં પચ્ચયુપ્પન્ના.

કેનટ્ઠેન આહારોતિ. ભુસં હરણટ્ઠેન આહારો. ભુસં હરણટ્ઠેનાતિચ દળ્હં પવત્તાપનટ્ઠેન, ચિરકાલં ઠિતિયા વુડ્ઢિયા વિરુળ્હિયા વેપુલ્લાય ઉપત્થમ્ભનટ્ઠેનાતિ વુત્તં હોતિ. જનનકિચ્ચયુત્તોપિ આહારો ઉપત્થમ્ભનકિચ્ચપ્પધાનો હોતીતિ.

તત્થ દુવિધો રૂપાહારો અજ્ઝત્તસન્તાને ચતુસમુટ્ઠાનિકં રૂપકાયં ઉપબ્રૂહયન્તો ભુસં હરતિ, દળ્હં પવત્તેતિ, ચિરં અદ્ધાનં ગમેતિ, તં તં આયુકપ્પપરિયોસાનં પાપેતીતિ આહારો.

ફસ્સાહારો આરમ્મણેસુ ઇટ્ઠાનિટ્ઠરસં નીહરન્તો સમ્પયુત્તધમ્મે ભુસં હરતિ. મનોસઞ્ચેતનાહારો કાયવચી મનોકમ્મેસુ ઉસ્સાહં જનેન્તો સમ્પયુત્તધમ્મે ભુસં હરતિ. વિઞ્ઞાણાહારો આરમ્મણવિજાનનટ્ઠેન પુબ્બઙ્ગમકિચ્ચં વહન્તો સમ્પયુત્તધમ્મે ભુસં હરતિ, દળ્હં પવત્તેતિ, ચિરં અદ્ધાનં ગમેતીતિ આહારો. સમ્પયુત્તધમ્મે ભુસં હરન્તો સહજાતરૂપધમ્મેપિ ભુસં હરતિયેવ.

ઇધ સુત્તન્તનયોપિ વત્તબ્બો. યથા સકુણા નામ ચક્ખૂહિ દિસાવિદિસં વિભાવેત્વા પત્તેહિ રુક્ખતો રુક્ખં વનતો વનં આકાસેન પક્ખન્દિત્વા તુણ્ડકેહિ ફલાફલાનિ તુદિત્વા યાવજીવં અત્તાનં યાપેન્તિ. તથા ઇમે સત્તા છહિ વિઞ્ઞાણેહિ આરમ્મણાનિ વિભાવેત્વા છહિ મનોસઞ્ચેતનાહારેહિ આરમ્મણવત્થુપ્પટિલાભત્થાય ઉસ્સુક્કનં કત્વા છહિ ફસ્સાહારેહિ આરમ્મણેસુ રસં પાતુભવન્તં કત્વા સુખદુક્ખં અનુભવન્તિ. વિઞ્ઞાણેહિ વા આરમ્મણાનિ વિભાવેત્વા નામરૂપ સમ્પત્તિં સાધેન્તિ. ફસ્સેહિ આરમ્મણેસુ રસં પાતુભવન્તં કત્વા આરમ્મણરસાનુભવનં વેદનં સમ્પાદેત્વા તણ્હાવેપુલ્લં આપજ્જન્તિ. ચેતનાહિ તણ્હામૂલકાનિ નાનાકમ્માનિ પસવેત્વા ભવતો ભવં સંસરન્તિ. એવં આહારધમ્માનં મહન્તં આહારકિચ્ચં વેદિતબ્બન્તિ. આહારપચ્ચયદીપના નિટ્ઠિતા.

# ૧૬. ઇન્દ્રિયપચ્ચયો

તિવિધો ઇન્દ્રિયપચ્ચયો સહજાતિન્દ્રિયપચ્ચયો પુરે જાતિન્દ્રિયપચ્ચયો રૂપજીવિતિન્દ્રિયપચ્ચયો.

તત્થ પન્નરસિન્દ્રિયધમ્મા સહજાતિન્દ્રિયપચ્ચયો નામ, જીવિતિન્દ્રિયં મનિન્દ્રિયં સુખિન્દ્રિયં દુક્ખિન્દ્રિયં સોમનસ્સિન્દ્રિયં દોમનસ્સિન્દ્રિયં ઉપેક્ખિન્દ્રિયં સદ્ધિન્દ્રિયં વીરિયિન્દ્રિયં સતિન્દ્રિયં સમાધિન્દ્રિયં પઞ્ઞિન્દ્રિયં અનઞ્ઞાતઞ્ઞસ્સામીતિન્દ્રિયં અઞ્ઞિન્દ્રિયં અઞ્ઞાતાવિન્દ્રિયન્તિ. તેહિ સહજાતા ચિત્તચેતસિકધમ્મા ચ રૂપધમ્મા ચ તસ્સ પચ્ચયુપ્પન્ના.

પઞ્ચિન્દ્રિયરૂપાનિ પુરેજાતિન્દ્રિયપચ્ચયો, ચક્ખુન્દ્રિયં સોતિન્દ્રિયં ઘાનિન્દ્રિયં જિવ્હિન્દ્રિયં કાયિન્દ્રિયં. પઞ્ચવિઞ્ઞાણચિત્ત ચેતસિક ધમ્મા તસ્સ પચ્ચયુપ્પન્ના.

એકં રૂપજીવિતિન્દ્રિયં રૂપજીવિતિન્દ્રિયપચ્ચયો. સબ્બાનિ કમ્મજ રૂપાનિ જીવિતરૂપવજ્જિતાનિ તસ્સ પચ્ચયુપ્પન્નાનિ.

કેનટ્ઠેન ઇન્દ્રિયન્તિ. ઇસ્સરિયટ્ઠેન ઇન્દ્રિયં. તત્થ કત્થ ઇસ્સરિયન્તિ. અત્તનો અત્તનો પચ્ચયુપ્પન્નેસુ ધમ્મેસુ ઇસ્સરિયં. કસ્મિં કસ્મિં કિચ્ચે ઇસ્સરિયન્તિ . અત્તનો અત્તનો કિચ્ચે ઇસ્સરિયં. નામજીવિતં સમ્પયુત્તધમ્માનં જીવનકિચ્ચે ઇસ્સરિયં. જીવનકિચ્ચેતિ આયુવડ્ઢનકિચ્ચે, સન્તતિઠિતિયા ચિરકાલઠિતિકિચ્ચેતિ અત્થો. મનિન્દ્રિયં આરમ્મણગ્ગહણકિચ્ચે સમ્પયુત્તધમ્માનં ઇસ્સરિયં. અવસેસો ઇન્દ્રિયટ્ઠો પુબ્બે ઇન્દ્રિયયમકદીપનિયં વુત્તોયેવ.

એત્થ વદેય્ય, દ્વે ઇત્થિન્દ્રિયપુરિસિન્દ્રિયધમ્મા ઇન્દ્રિયભૂતા સમાનાપિ કસ્મા ઇન્દ્રિયપચ્ચયે વિસું ન ગહિતાતિ. પચ્ચયકિચ્ચસ્સ અભાવતો. તિવિધઞ્હિ પચ્ચયકિચ્ચં જનનકિચ્ચઞ્ચ ઉપત્થમ્ભનકિચ્ચઞ્ચ અનુપાલનકિચ્ચઞ્ચ. તત્થ યો પચ્ચયો પચ્ચયુપ્પન્નધમ્મસ્સ ઉપ્પાદાય પચ્ચયો હોતિ, યસ્મિં અસતિ પચ્ચયુપ્પન્નો ધમ્મો ન ઉપ્પજ્જતિ, તસ્સ પચ્ચયકિચ્ચં જનનકિચ્ચં નામ. યથા અનન્તરપચ્ચયો. યો પચ્ચયો પચ્ચયુપ્પન્નધમ્મસ્સ ઠિતિયા ચ વુડ્ઢિયા ચ વિરુળ્હિયા ચ પચ્ચયો હોતિ, યસ્મિં અસતિ પચ્ચયુપ્પન્નો ધમ્મો ન તિટ્ઠતિ ન વડ્ઢતિ ન વિરૂહતિ, તસ્સ પચ્ચયકિચ્ચં ઉપત્થમ્ભનકિચ્ચં નામ. યથા પચ્છાજાતપચ્ચયો. યો પચ્ચયો પચ્ચયુપ્પન્નસ્સ ધમ્મસ્સ પવત્તિયા પચ્ચયો હોતિ, યેન વિના પચ્ચયુપ્પન્નો ધમ્મો ચિરકાલં ન પવત્તતિ, સન્તતિ ગમનં છિજ્જતિ, તસ્સ પચ્ચય કિચ્ચં અનુપાલનકિચ્ચં નામ. યથા રૂપ જીવિતિન્દ્રિયપચ્ચયો. એતે પન દ્વે ઇન્દ્રિયધમ્મા તેસુ તીસુ પચ્ચય કિચ્ચેસુ એકકિચ્ચંપિ નસાધેન્તિ, તસ્મા એતે દ્વે ધમ્મા ઇન્દ્રિય પચ્ચયે વિસું ન ગહિતાતિ.

એતં સન્તે એતે દ્વે ધમ્મા ઇન્દ્રિયાતિપિ ન વત્તબ્બાતિ. નો ન વત્તબ્બા. કસ્મા. ઇન્દ્રિયકિચ્ચસબ્ભાવતોતિ. કિં પન એતેસં ઇન્દ્રિયકિચ્ચન્તિ. લિઙ્ગનિમિત્તકુત્તઆકપ્પેસુ ઇસ્સરતા ઇન્દ્રિય કિચ્ચં. તથા હિ યસ્સ પુગ્ગલસ્સ પટિસન્ધિક્ખણે ઇત્થિન્દ્રિયરૂપં ઉપ્પજ્જતિ, તસ્સ સન્તાને ચતૂહિ કમ્માદીહિ પચ્ચયેહિ ઉપ્પન્ના પઞ્ચક્ખન્ધ ધમ્મા ઇત્થિભાવાય પરિણમન્તિ, સો અત્તભાવો એકન્તેન ઇત્થિલિઙ્ગ ઇત્થિનિમિત્ત ઇત્થિકુત્ત ઇત્થાકપ્પયુત્તો હોતિ, નો અઞ્ઞથા. ન ચ ઇત્થિન્દ્રિયરૂપં તે પઞ્ચક્ખન્ધધમ્મે જનેતિ, ન ચ ઉપત્થમ્ભતિ, નાપિ અનુપાલેતિ, અથ ખો તે ધમ્મા અત્તનો અત્તનો પચ્ચયેહિ ઉપ્પજ્જમાના એવઞ્ચેવઞ્ચ ઉપ્પજ્જન્તૂતિ આણં ઠપેન્તં વિય તેસુ અત્તનો અનુભાવં પવત્તેતિ. તે ચ ધમ્મા તથેવ ઉપ્પજ્જન્તિ, નો અઞ્ઞથાતિ. અયં ઇત્થિન્દ્રિયરૂપસ્સ ઇત્થિલિઙ્ગાદીસુ

ઇસ્સરતા. એસ નયો પુરિસિન્દ્રિયરૂપસ્સ પુરિસલિઙ્ગાદીસુ ઇસ્સરતાયં. એવં એતે દ્વે ધમ્મા લિઙ્ગાદીસુ ઇન્દ્રિયકિચ્ચ સબ્ભાવતો ઇન્દ્રિયા નામ હોન્તીતિ.

હદયવત્થુરૂપં પન દ્વિન્નં વિઞ્ઞાણધાતૂનં નિસ્સયવત્થુકિચ્ચં સાધયમાનંપિ તાસુ ઇન્દ્રિયકિચ્ચં ન સાધેતિ. ન હિ ભાવિત ચિત્તસ્સ પુગ્ગલસ્સ હદયરૂપે પસન્નેવા અપ્પસન્ને વા જાતેપિ મનોવિઞ્ઞાણધાતુયો તદનુવત્તિકા હોન્તીતિ. ઇન્દ્રિય પચ્ચયદીપના નિટ્ઠિતા.

# ૧૭. ઝાનપચ્ચયો

સત્ત ઝાનઙ્ગાનિ ઝાનપચ્ચયો, વિતક્કો વિચારો પીતિ સોમનસ્સં દોમનસ્સં ઉપેક્ખા એકગ્ગતા. તેહિ સહજાતા પઞ્ચવિઞ્ઞાણવજ્જિતા ચિત્તચેતસિકધમ્મા ચ રૂપધમ્મા ચ તસ્સ પચ્ચયુપ્પન્ના.

કેનટ્ઠેન ઝાનન્તિ. ઉપનિજ્ઝાયનટ્ઠેન ઝાનં. ઉપનિજ્ઝાય નટ્ઠેનાતિ ચ મનસા આરમ્મણં ઉપગન્ત્વા નિજ્ઝાયનટ્ઠેન પેક્ખનટ્ઠેન. યથા હિ ઇસ્સાસો દૂરે ઠત્વા ખુદ્દકે લક્ખમણ્ડલે સરં પવેસેન્તો હત્થેહિ સરં ઉજુકઞ્ચ નિચ્ચલઞ્ચ કત્વા મણ્ડલઞ્ચ વિભૂતં કત્વા ચક્ખુના નિજ્ઝાયન્તો પવેસેતિ. એવમેવ ઇમેહિ અઙ્ગેહિ ચિત્તં ઉજુકઞ્ચ નિચ્ચલઞ્ચ કત્વા આરમ્મણઞ્ચ વિભૂતં કત્વા નિજ્ઝાયન્તો પુગ્ગલો ઉપનિજ્ઝાયતીતિ વુચ્ચતિ. એવં ઉપનિજ્ઝાયિત્વા યંકિઞ્ચિ કાયકમ્મં વા વચીકમ્મં વા મનોકમ્મં વા કરોન્તો અવિરજ્ઝમાનો કરોતિ.

તત્થ કાયકમ્મં નામ અભિક્કમપ્પટિક્કમાદિકં વુચ્ચતિ. વચીકમ્મં નામ અક્ખરવણ્ણપરિપુણ્ણં વચીભેદકરણં વુચ્ચતિ. મનોકમ્મં નામ યંકિઞ્ચિ મનસા આરમ્મણવિભાવનં વુચ્ચતિ. દાનકમ્મં વા પાણાતિપાત કમ્મં વા અનુરૂપેહિ ઝાનઙ્ગેહિ વિના દુબ્બલેન ચિત્તેન કાતું ન સક્કા હોતિ. એસ નયો સેસેસુ કુસલાકુસલ કમ્મેસૂતિ.

અયઞ્ચ અત્થો વિતક્કાદીનં ઝાનઙ્ગધમ્માનં વિસું વિસું સભાવ લક્ખણેહિ દીપેતબ્બો. સમ્પયુત્તધમ્મે આરમ્મણાભિનિરોપન લક્ખણો વિતક્કો, સો ચિત્તં આરમ્મણે દળ્હં નિયોજેતિ. આરમ્મણાનુમજ્જનલક્ખણો વિચારો, સો ચિત્તં આરમ્મણે દળ્હં સંયોજેતિ. આરમ્મણસમ્પિયાયનલક્ખણાપીતિ, સા ચિત્તં આરમ્મણે પરિતુટ્ઠં કરોતિ. તિસ્સોપિ વેદના આરમ્મણરસાનુ ભવનલક્ખણા, તાપિ ચિત્તં આરમ્મણે ઇટ્ઠાનિટ્ઠમજ્ઝત્તરસાનુભવન કિચ્ચેન દળ્હપ્પટિબદ્ધં કરોન્તિ. સમાધાનલક્ખણા એકગ્ગતા, સાપિ ચિત્તં આરમ્મણે નિચ્ચલં કત્વા ઠપેતીતિ. ઝાનપચ્ચયદીપના નિટ્ઠિતા.

# ૧૮. મગ્ગપચ્ચયો

દ્વાદસ મગ્ગઙ્ગાનિ મગ્ગપચ્ચયો સમ્માદિટ્ઠિ સમ્માસઙ્કપ્પો સમ્મા વાચા સમ્માકમ્મન્તો સમ્માઆજીવો સમ્માવાયામો સમ્માસતિ સમ્માસમાધિ મિચ્છાદિટ્ઠિ મિચ્છાસઙ્કપ્પો મિચ્છાવાયામો મિચ્છાસમાધિ. સેસા મિચ્છાવાચા મિચ્છાકમ્મન્તો મિચ્છાઆજીવોતિ તયો ધમ્મા વિસું ચેતસિકધમ્મા ન હોન્તિ. મુસાવાદાદિવસેન પવત્તાનં ચતુન્નં અકુસલખન્ધાનં નામં. તસ્મા તે મગ્ગપચ્ચયે વિસું ન ગહિતાતિ. સબ્બે સહેતુકા ચિત્ત ચેતસિકધમ્મા ચ સહેતુકચિત્તસહ જાતા રૂપધમ્મા ચ તસ્સ પચ્ચયુપ્પન્ના.

કેનટ્ઠેન મગ્ગોતિ. સુગતિદુગ્ગતિનિબ્બાન દિસાદેસસમ્પા પનટ્ઠેન મગ્ગો. સમ્માદિટ્ઠિઆદિકાનિ હિ અટ્ઠ સમ્મામગ્ગઙ્ગાનિ સુગતિ દિસાદેસઞ્ચ નિબ્બાનદિસાદેસઞ્ચ સમ્પાપનત્થાય સંવત્તન્તિ. ચત્તારિ મિચ્છામગ્ગઙ્ગાનિ દુગ્ગતિદિસાદેસં સમ્પાપનત્થાય સંવત્તન્તીતિ.

તત્થ ઝાનપચ્ચયો આરમ્મણે ચિત્તં ઉજું કરોતિ, થિરં કરોતિ, અપ્પનાપત્તં કરોતિ. અપ્પનાપત્તં નામ ગમ્ભીરે ઉદકે પક્ખિત્તો મચ્છોવિય કસિણનિમિત્તાદિકે નિમિત્તારમ્મણે અનુપવિટ્ઠં ચિત્તં પવુચ્ચતિ. મગ્ગપચ્ચયો વટ્ટપથે ચેતનાકમ્મં વિવટ્ટપથે ભાવનાકમ્મં ઉજું કરોતિ, થિરં કરોતિ, કમ્મપથપત્તં કરોતિ, વુદ્ધિં વિરુળ્હિં વેપુલ્લં કરોતિ, ભૂમન્તરપત્તં કરોતિ. અય મેતેસં દ્વિન્નં પચ્ચયાનં વિસેસો.

તત્થ કમ્મપથપત્તં નામ પાણાતિપાતાદીનં કુસલાકુસલ કમ્માનં અઙ્ગપારિપૂરિયા પટિસન્ધિજનને સમત્થભાવસઙ્ખાતં કમ્મગતિં પત્તં ચેતનાકમ્મં. ભૂમન્તરપત્તં નામ ભાવનાનુક્કમેન કામ ભૂમિતો પટ્ઠાય યાવ લોકુત્તરભૂમિયા એકસ્મિંઇરિયાપથેપિ ઉપરૂપરિભૂમિં પત્તં ભાવનાકમ્મં. અયઞ્ચ અત્થો ઝાનપચ્ચયે વુત્તનયેન સમ્માદિટ્ઠિઆદિકાનં મગ્ગઙ્ગધમ્માનં વિસું વિસું સભાવ લક્ખણેહિ દીપેતબ્બોતિ. મગ્ગપચ્ચયદીપના નિટ્ઠિતા.

# ૧૯. સમ્પયુત્તપચ્ચયો

સમ્પયુત્તપચ્ચયો વિપ્પયુત્તપચ્ચયોતિ એકં દુક્કં. અત્થિ પચ્ચયો નત્થિ પચ્ચયોતિ એકં દુક્કં. વિગતપચ્ચયો અવિગત પચ્ચયોતિ એકં દુક્કં. ઇમાનિ તીણિ પચ્ચયદુક્કાનિ વિસું પચ્ચય વિસેસાનિ ન હોન્તિ. પુબ્બે આગતેસુ પચ્ચયેસુ કેચિ પચ્ચયા અત્તનો પચ્ચયુપ્પન્નેહિ સમ્પયુત્તા હુત્વા પચ્ચયત્તં ગચ્છન્તિ, કેચિ વિપ્પયુત્તા હુત્વા, કેચિ વિજ્જમાના હુત્વા, કેચિ અવિજ્જમાના હુત્વા, કેચિ વિગતા હુત્વા, કેચિ અવિગતા હુત્વા પચ્ચયત્તં ગચ્છન્તીતિ દસ્સનત્થં ઇમાનિ તીણિ પચ્ચયદુક્કાનિ વુત્તાનિ.

એત્થ ચ અત્થીતિ ખો કચ્ચાન અયમેકો અન્તો, નત્થીતિ ખો દુતિયો અન્તોતિ એવરૂપેસુ ઠાનેસુ અત્થિનત્થિસદ્દા સસ્સતુચ્છેદેસુપવત્તન્તિ, તસ્મા એવરૂપાનં અત્થાનં નિવત્તનત્થં પુન વિગતદુક્કં વુત્તં.

સબ્બેપિ સહજાતા ચિત્તચેતસિકા ધમ્મા અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ પચ્ચયા ચેવ હોન્તિ પચ્ચયુપ્પન્ના ચ.

કેનટ્ઠેન સમ્પયુત્તો. એકુપ્પાદતા એકનિરોધતા એકવત્થુકતા એકારમ્મણતાતિ ઇમેહિ ચતૂહિ સમ્પયોગઙ્ગેહિ સમન્નાગતો હુત્વા સંયુત્તો એકીભાવં ગતોતિ સમ્પયુત્તો.

તત્થ એકીભાવં ગતોતિ ચક્ખુવિઞ્ઞાણં ફસ્સાદીહિ સત્તહિ ચેતસિકેહિ સહ એકીભાવં ગતં હોતિ, દસ્સનન્તિ એકં વોહારં ગચ્છતિ. અટ્ઠ ધમ્મા વિસું વિસું વોહારં ન ગચ્છન્તિ, વિનિબ્ભુજ્જિત્વા વિઞ્ઞાતું ન સક્કોતિ. એસ નયો સેસેસુ સબ્બચિત્તુપ્પાદેસૂતિ. સમ્પયુત્તપચ્ચયદીપના નિટ્ઠિતા.

# ૨૦. વિપ્પયુત્તપચ્ચયો

ચતુબ્બિધો વિપ્પયુત્તપચ્ચયો, સહજાતો વત્થુપુરે જાતો વત્થારમ્મણપુરેજાતો પચ્છાજાતોતિ.

તત્થ સહજાતવિપ્પયુત્તો નામ દ્વિસુ સહજાતપચ્ચય પચ્ચયુપ્પન્નેસુ નામરૂપેસુ નામં વા રૂપસ્સ રૂપં વા નામસ્સ વિપ્પયુત્તં હુત્વા પચ્ચયો. તત્થ નામન્તિ પવત્તિકાલે ચતુક્ખન્ધનામં, રૂપસ્સાતિ ચિત્તજરૂપસ્સ, રૂપન્તિ પટિસન્ધિક્ખણે હદયવત્થુરૂપં, નામસ્સાતિ પટિસન્ધિચતુક્ખન્ધનામસ્સ. સેસા તયોપિ વિપ્પયુત્તપચ્ચયા પુબ્બે વિભત્તા એવાતિ. વિપ્પયુત્તપચ્ચયદીપના નિટ્ઠિતા.

# ૨૧. અત્થિપચ્ચયો

સત્તવિધો અત્થિપચ્ચયો, સહજાતત્થિપચ્ચયો વત્થુપુરે જાતત્થિ પચ્ચયો આરમ્મણપુરેજાતત્થિપચ્ચયો વત્થારમ્મણપુરે જાતત્થિપચ્ચયો પચ્છાજાતત્થિપચ્ચયો રૂપાહારત્થિપચ્ચયો રૂપ જીવિતિન્દ્રિયત્થિપચ્ચયોતિ.

તત્થ સહજાતપચ્ચયો એવ સહજાતત્થિપચ્ચયો નામ. એસ નયો સેસેસુ છસુ. પચ્ચયપચ્ચયુપ્પન્નવિભાગોપિ હેટ્ઠા તત્થ તત્થ વુત્તોયેવ.

કેનટ્ઠેન અત્થિપચ્ચયો. સયં ખણિકપચ્ચુપ્પન્નતા સઙ્ખાતેન અત્થિભાવેન પચ્ચુપ્પન્નસ્સ ધમ્મસ્સ પચ્ચયો અત્થિપચ્ચયો. અત્થિપચ્ચયદીપના નિટ્ઠિતા.

# ૨૨. નત્થિપચ્ચયો

### ૨૩. વિગતપચ્ચયો

### ૨૪. અવિગતપચ્ચયો

સબ્બો અનન્તરપચ્ચયો નત્થિ પચ્ચયો નામ. તથા વિગત પચ્ચયો. અવિગતપચ્ચયોપિ અત્થિપચ્ચયેન સબ્બસદિસો. અત્થીતિચ અવિગતોતિ ચ અત્થતો એકમેવ. તથા નત્થીતિ ચ વિગતોતિચ. નત્થિવિગતઅવિગતપચ્ચયદીપના નિટ્ઠિતા.

પચ્ચયત્થદીપના નિટ્ઠિતા.

# પચ્ચયસભાગો

પચ્ચયસભાગો વુચ્ચતે. પઞ્ચદસ સહજાતજાતિકા હોન્તિ, ચત્તારો મહાસહજાતા ચત્તારો મજ્ઝિમસહજાતા સત્ત ખુદ્દકસહજાતા. તત્થ ચત્તારો મહાસહજાતા નામ સહજાતો સહજાતનિસ્સયો સહજાતત્થિ સહજાત અવિગતો. ચત્તારો મજ્ઝિમસહજાતા નામ અઞ્ઞમઞ્ઞો વિપાકો સમ્પયુત્તો સહજાતવિપ્પયુત્તો. સત્ત ખુદ્દકસહ જાતા નામ હેતુ સહજાતાધિપતિ સહજાતકમ્મં સહ જાતાહારો સહજાતિન્દ્રિયં ઝાનં મગ્ગો.

તયો રૂપાહારા, રૂપાહારો રૂપાહારત્થિ રૂપાહારા વિગતો.

તીણિ રૂપજીવિતિન્દ્રિયાનિ, રૂપજીવિતિન્દ્રિયં રૂપજીવિતિન્દ્રિયત્થિ રૂપજીવિતિન્દ્રિયાવિગતં.

સત્તરસ પુરેજાતજાતિકા હોન્તિ, છ વત્થુપુરેજાતા છ આરમ્મણપુરેજાતા પઞ્ચ વત્થારમ્મણપુરેજાતા. તત્થ છ વત્થુપુરેજાતા નામ વત્થુપુરેજાતો વત્થુપુરેજાતનિસ્સયો વત્થુપુરેજાતિન્દ્રિયં વત્થુપુરેજાતવિપ્પયુત્તં વત્થુપુરેજાતત્થિ વત્થુ પુરેજાતઅવિગતો. છ આરમ્મણપુરેજાતા નામ આરમ્મણ પુરેજાતો કિઞ્ચિઆરમ્મણં કોચિ આરમ્મણાધિપતિ કોચિ આરમ્મણૂપનિસ્સસો આરમ્મણપુરેજાતત્થિ આરમ્મણપુરેજાત અવિગતો. કિઞ્ચિ આરમ્મણન્તિઆદીસુ કિઞ્ચિકોચિવચનેહિ પચ્ચુપ્પન્નં નિપ્ફન્નરૂપં ગય્હતિ. પઞ્ચ વત્થારમ્મણપુરેજાતા નામ વત્થારમ્મણ પુરેજાતો વત્થારમ્મણપુરેજાતનિસ્સયો વત્થારમ્મણપુરે જાત વિપ્પયુત્તો વત્થારમ્મણપુરેજાતત્થિ વત્થારમ્મણપુરેજાત અવિગતો.

ચત્તારો પચ્છાજાતજાતિકા હોન્તિ, પચ્છાજાતો પચ્છાજાતવિપ્પયુત્તો પચ્છાજાતત્થિ પચ્છાજાતઅવિગતો.

સત્ત અનન્તરા હોન્તિ, અનન્તરો સમનન્તરો અનન્તરૂપ નિસ્સયો આસેવનં અનન્તરકમ્મં નત્થિ વિગતો. એત્થ ચ અનન્તર કમ્મં નામ અરિયમગ્ગચેતના, સા અત્તનો અનન્તરે અરિયફલં જનેતિ.

પઞ્ચ વિસું પચ્ચયા હોન્તિ, અવસેસં આરમ્મણં અવસેસો આરમ્મણાધિપતિ અવસેસો આરમ્મણૂપ નિસ્સયો સબ્બો પકતૂપનિસ્સયો અવસેસં નાનાક્ખણિક કમ્મં. ઇતિ વિત્થારતો પટ્ઠાનપચ્ચયા ચતુપઞ્ઞાસપ્પભેદા હોન્તીતિ.

તત્થ સબ્બે સહજાતજાતિકા ચ સબ્બે પુરેજાત જાતિકા સબ્બે પચ્છાજાતજાતિકા રૂપાહારો રૂપજીવિતિન્દ્રિયન્તિ ઇમે પચ્ચુપ્પન્નપચ્ચયા નામ. સબ્બે અનન્તરજાતિકા સબ્બં નાનાક્ખણિક કમ્મન્તિ ઇમે અતીતપચ્ચયા નામ. આરમ્મણં પકતૂપનિસ્સયોતિ ઇમે તેકાલિકા ચ નિબ્બાનપઞ્ઞત્તીનં વસેન કાલવિમુત્તા ચ હોન્તિ.

નિબ્બાનઞ્ચ પઞ્ઞત્તિ ચાતિ ઇમે દ્વે ધમ્મા અપ્પચ્ચયા નામ અસઙ્ખતા નામ. કસ્મા. અજાતિકત્તા. યેસઞ્હિ જાતિ નામ અત્થિ, ઉપ્પાદો નામ અત્થિ. તે સપ્પચ્ચયાનામ સઙ્ખતા નામ પટિચ્ચસમુપ્પન્ના નામ. ઇમે દ્વે ધમ્મા અજાતિકત્તા અનુપ્પાદત્તા અજાતિપચ્ચયત્તાચ અપ્પચ્ચયા નામ અસઙ્ખતા નામાતિ.

સપ્પચ્ચયેસુ ચ ધમ્મેસુ સઙ્ખતેસુ એકોપિ ધમ્મો નિચ્ચો ધુવો સસ્સતો અવિપરીતધમ્મો નામ નત્થિ. અથ ખો સબ્બે તે ખયટ્ઠેન અનિચ્ચા એવ હોન્તિ. કસ્મા. સયઞ્ચ પચ્ચયાયત્તવુત્તિ કત્તા પચ્ચયાનઞ્ચ અનિચ્ચધમ્મત્તા. નનુ

નિબ્બાનઞ્ચ પઞ્ઞત્તિ ચ પચ્ચયા હોન્તિ. તે ચ નિચ્ચા ધુવાતિ. સચ્ચં. કેવલેન પન નિબ્બાનપચ્ચયેન વા પઞ્ઞત્તિપચ્ચયેન વા ઉપ્પન્નો નામ નત્થિ, બહૂહિ પચ્ચયેહિ એવ ઉપ્પન્નો, તે પન પચ્ચયા અનિચ્ચા એવ અધુવાતિ.

યે ચ ધમ્મા અનિચ્ચા હોન્તિ, તે નિચ્ચકાલં સત્તે તિવિધેહિ દુક્ખદણ્ડેહિ પટિપ્પીળેન્તિ બાધેન્તિ, તસ્મા તે ધમ્મા ભયટ્ઠેન દુક્ખા એવ હોન્તિ. તત્થ તિવિધા દુક્ખદણ્ડા નામ દુક્ખદુક્ખતા સઙ્ખાર દુક્ખતા વિપરિણામદુક્ખતા.

યે કેચિ અનિચ્ચા એવ હોન્તિ, એકસ્મિં ઇરિયાપથેપિ પુનપ્પુનં ભિજ્જન્તિ, તે કથં યાવજીવં નિચ્ચસઞ્ઞિતાનં સત્તપુગ્ગલાનં અત્તા નામ ભવેય્યું, સારા નામ ભવેય્યું. યે ચ દુક્ખા એવ હોન્તિ, તે કથં દુક્ખપ્પટિકુલાનં સુખકામાનં સત્તાનં અત્તા નામ ભવેય્યું, સારા નામ ભવેય્યું. તસ્મા તે ધમ્મા અસારકટ્ઠેન અનત્તા એવ હોન્તિ.

અપિ ચ યસ્મા ઇમાય ચતુવીસતિયા પચ્ચયદેસનાય ઇમમત્થં દસ્સેતિ. સબ્બેપિ સઙ્ખતધમ્મા નામ પચ્ચયાયત્તવુત્તિકા એવ હોન્તિ, સત્તાનં વસાયત્તવુત્તિકા ન હોન્તિ. પચ્ચયાયત્ત વુત્તિકેસુ ચ તેસુ ન એકોપિ ધમ્મો અપ્પકેન પચ્ચયેન ઉપ્પજ્જતિ. અથ ખો બહૂહિ એવ પચ્ચયેહિ ઉપ્પજ્જતીતિ, તસ્મા અયં દેસના ધમ્માનં અનત્તલક્ખણદીપને મત્થકપત્તા હોતીતિ.

પચ્ચયસભાગસઙ્ગહો નિટ્ઠિતો.

**પચ્ચયઘટનાનયો**

**પઞ્ચવિઞ્ઞાણેસુ પચ્ચયઘટનાનયો**

પચ્ચયઘટનાનયો વુચ્ચતે. એકેકસ્મિં પચ્ચયુપ્પન્ને બહુન્નં પચ્ચયાનં સમોધાનં પચ્ચયઘટના નામ. યેન પન ધમ્મા સપ્પચ્ચયા સઙ્ખતા પટિચ્ચસમુપ્પન્નાતિ વુચ્ચન્તિ, સબ્બે તે ધમ્મા ઉપ્પાદે ચ ઠિતિયઞ્ચ ઇમેહિ ચતુવીસતિયા પચ્ચયેહિ સહિતત્તા સપ્પચ્ચયા નામ, સપ્પચ્ચયત્તા સઙ્ખતા નામ, સઙ્ખતત્તા પટિચ્ચસમુપ્પન્ના નામ. કતમે પન તે ધમ્માતિ. એકવીસસતચિત્તાનિ ચ દ્વિપઞ્ઞાસચેતસિકાનિ ચ અટ્ઠવીસતિ રૂપાનિ ચ.

તત્થ એકવીસસતચિત્તાનિ ધાતુવસેન સત્તવિધાનિ ભવન્તિ, ચક્ખુ વિઞ્ઞાણધાતુ સોતવિઞ્ઞાણધાતુ ઘાનવિઞ્ઞાણધાતુ જિવ્હ વિઞ્ઞાણધાતુ કાયવિઞ્ઞાણધાતુ મનોધાતુ મનોવિઞ્ઞાણ ધાતૂતિ. તત્થ ચક્ખુવિઞ્ઞાણદ્વયં ચક્ખુવિઞ્ઞાણધાતુ નામ. સોતવિઞ્ઞાણદ્વયં સોતવિઞ્ઞાણધાતુ નામ. ઘાનવિઞ્ઞાણદ્વયં ઘાનવિઞ્ઞાણધાતુ નામ. જિવ્હવિઞ્ઞાણદ્વયં જિવ્હવિઞ્ઞાણધાતુ નામ. કાયવિઞ્ઞાણદ્વયં કાયવિઞ્ઞાણધાતુ નામ. પઞ્ચદ્વારાવજ્જન ચિત્તઞ્ચ સમ્પટિચ્છનચિત્તદ્વયઞ્ચ મનોધાતુ નામ. સેસાનિ અટ્ઠસતં ચિત્તાનિ મનોવિઞ્ઞાણધાતુ નામ.

દ્વિપઞ્ઞાસચેતસિકાનિ ચ રાસિવસેન ચતુબ્બિધાનિ ભવન્તિ, સત્ત સબ્બચિત્તિકાનિ ચ છ પકિણ્ણકાનિ ચ ચુદ્દસ પાપાનિચ પઞ્ચવીસતિ કલ્યાણાનિ ચ.

ચતુવીસતિપચ્ચયેસુ ચ પન્નરસપચ્ચયા સબ્બચિત્તુપ્પાદ સાધારણા હોન્તિ, આરમ્મણઞ્ચ અનન્તરઞ્ચ સમનન્તરઞ્ચ સહ જાતો ચ અઞ્ઞમઞ્ઞઞ્ચ નિસ્સયો ચ ઉપનિસ્સયો ચ કમ્મઞ્ચ આહારો ચ ઇન્દ્રિયઞ્ચ સમ્પયુત્તો ચ અત્થિ ચ નત્થિ ચ વિગતો ચ અવિગતો ચ. ન હિ કિઞ્ચિ ચિત્તં વા ચેતસિકં વા આરમ્મણેન વિના ઉપ્પજ્જં નામ અત્થિ. તથા અનન્તરાદીહિ ચ. અટ્ઠપચ્ચયા કેસઞ્ચિ ચિત્તુપ્પાદાનં પચ્ચયા સાધારણા હોન્તિ, હેતુ ચ અધિપતિ ચ પુરે જાતો ચ આસેવનઞ્ચ વિપાકો ચ ઝાનઞ્ચ મગ્ગો ચ વિપ્પયુત્તો ચ. તત્થ હેતુ સહેતુકચિત્તુપ્પાદાનં એવ સાધારણા, અધિપતિ ચ સાધિપતિજવનાનં એવ, પુરેજાતો ચ કેસઞ્ચિ ચિત્તુપ્પાદાનં એવ, આસેવનઞ્ચ કુસલાકુસલકિરિયજવનાનં એવ, વિપાકો ચ વિપાકચિત્તુપ્પાદાનં એવ, ઝાનઞ્ચ મનોધાતુ મનોવિઞ્ઞાણધાતુ ચિત્તુપ્પાદાનં એવ, મગ્ગો ચ સહેતુકચિત્તુપ્પાદાનં એવ, વિપ્પયુત્તો ચ અરૂપલોકે ચિત્તુપ્પાદાનં નત્થિ, એકો પચ્છાજાતો રૂપધમ્માનં એવ વિસુંભૂતો હોતિ.

તત્રાયં દીપના. સત્ત સબ્બચિત્તિકાનિ ચેતસિકાનિ નામ, ફસ્સો વેદના સઞ્ઞા ચેતના એકગ્ગતા જીવિતં મનસિકારો. તત્થ ચિત્તં અધિપતિજાતિકઞ્ચ આહારપચ્ચયો ચ ઇન્દ્રિયપચ્ચયો ચ. ફસ્સો આહારપચ્ચયો. વેદના ઇન્દ્રિયપચ્ચયો ચ ઝાન પચ્ચયો ચ. ચેતના કમ્મપચ્ચયો ચ આહારપચ્ચયો ચ. એકગ્ગતા ઇન્દ્રિયપચ્ચયો ચ ઝાન પચ્ચયો ચ મગ્ગપચ્ચયો ચ. જીવિતં ઇન્દ્રિયપચ્ચયો. સેસા દ્વે ધમ્મા વિસેસપચ્ચયા ન હોન્તિ.

ચક્ખુવિઞ્ઞાણે સત્ત સબ્બચિત્તિકાનિ ચેતસિકાનિ લબ્ભન્તિ, વિઞ્ઞાણેન સદ્ધિં અટ્ઠ નામધમ્મા હોન્તિ. સબ્બે તે ધમ્મા સત્તહિ પચ્ચયેહિ અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ પચ્ચયા હોન્તિ ચતૂહિ મહાસહજાતેહિ ચ વિપ્પયુત્તવજ્જિતેહિ તીહિ મજ્ઝિમસહજાતેહિ ચ. તેસ્વેવ અટ્ઠસુ ધમ્મેસુ વિઞ્ઞાણં સેસાનં સત્તન્નં ધમ્માનં આહારપચ્ચયેન ચ ઇન્દ્રિયપચ્ચયેન ચ પચ્ચયો હોતિ. ફસ્સો આહારપચ્ચયેન, વેદના ઇન્દ્રિયપચ્ચયમત્તેન, ચેતના કમ્મપચ્ચયેન ચ આહાર પચ્ચયેન ચ, એકગ્ગતા ઇન્દ્રિયપચ્ચયમત્તેન , જીવિતં સેસાનં સત્તન્નં ધમ્માનં ઇન્દ્રિયપચ્ચયેન પચ્ચયો હોતિ. ચક્ખુવત્થુરૂપં પન તેસં અટ્ઠન્નં ધમ્માનં છહિ વત્થુપુરેજાતેહિ તસ્મિં ચક્ખુવત્થુમ્હિ આપાતમાગતાનિ પચ્ચુપ્પન્નાનિ રૂપારમ્મણાનિ તેસં ચતૂહિ આરમ્મણ પુરેજાતેહિ, અનન્તરનિરુદ્ધં પઞ્ચદ્વારાવજ્જનચિત્તઞ્ચ પઞ્ચહિ અનન્તરેહિ, પુબ્બે કતં કુસલકમ્મં વા અકુસલકમ્મં વા કુસલવિપાકાનં વા અકુસલવિપાકાનં વા તેસં નાનાક્ખણિકકમ્મપચ્ચયેન, કમ્મ સહાયભૂતાનિ પુરિમભવે અવિજ્જાતણ્હૂપાદાનાનિ ચ ઇમસ્મિં ભવે આવાસપુગ્ગલઉતુભોજનાદયો ચ તેસં અટ્ઠન્નં ધમ્માનં પકતૂપનિસ્સયપચ્ચયેન પચ્ચયા હોન્તિ. ઇમસ્મિં ચિત્તે હેતુ ચ અધિપતિ ચ પચ્છાજાતો ચ આસેવનઞ્ચ ઝાનઞ્ચ મગ્ગોચાતિ છપચ્ચયા ન લબ્ભન્તિ, અટ્ઠારસપચ્ચયા લબ્ભન્તિ. યથા ચ ઇમસ્મિં ચિત્તે, તથા સોતવિઞ્ઞાણાદીસુપિ છ પચ્ચયા ન લબ્ભન્તિ, અટ્ઠારસપચ્ચયા લબ્ભન્તીતિ.

પઞ્ચવિઞ્ઞાણેસુ પચ્ચયઘટનાનયો નિટ્ઠિતો.

## અહેતુક ચિત્તુપ્પાદેસુ પચ્ચયઘટનાનયો

છ પકિણ્ણકાનિ ચેતસિકાનિ નામ, વિતક્કો વિચારો અધિમોક્ખો વીરિયં પીતિ છન્દો. તત્થ વિતક્કો ઝાનપચ્ચયો ચ મગ્ગપચ્ચયો ચ. વિચારો ઝાનપચ્ચયો. વીરિયં અધિપતિજાતિકઞ્ચ ઇન્દ્રિયપચ્ચયો ચ મગ્ગપચ્ચયો ચ. પીતિ ઝાનપચ્ચયો. છન્દો અધિપતિજાતિકો. અધિમોક્ખો પન વિસેસપચ્ચયો ન હોતિ.

પઞ્ચદ્વારાવજ્જનચિત્તઞ્ચ સમ્પટિચ્છનચિત્તદ્વયઞ્ચ ઉપેક્ખાસન્તીરણ દ્વયઞ્ચાતિ પઞ્ચસુ ચિત્તેસુ દસ ચેતસિકાનિ લબ્ભન્તિ, સત્ત સબ્બ ચિત્તિકાનિ ચ પકિણ્ણકેસુ વિતક્કો ચ વિચારો ચ અધિમોક્ખો ચ. વિઞ્ઞાણેન સદ્ધિં પચ્ચેકં એકાદસ નામધમ્મા હોન્તિ. ઇમેસુ ચિત્તેસુ ઝાનકિચ્ચં લબ્ભતિ. વેદના ચ એકગ્ગતા ચ વિતક્કો ચ વિચારો ચ ઝાનપચ્ચયં સાધેન્તિ. પઞ્ચદ્વારાવજ્જનચિત્તં પન કિરિયચિત્તં હોતિ, વિપાકપચ્ચયો નત્થિ. નાનાક્ખણિકકમ્મઞ્ચ ઉપનિસ્સયટ્ઠાને તિટ્ઠતિ. વિપાકપચ્ચયેન સદ્ધિં છ પચ્ચયા ન લબ્ભન્તિ. ઝાનપચ્ચયેન સદ્ધિં અટ્ઠારસપચ્ચયા લબ્ભન્તિ. સેસેસુ ચતૂસુ વિપાકચિત્તેસુ પઞ્ચ પચ્ચયા ન લબ્ભન્તિ. વિપાકપચ્ચયેન ચ ઝાનપચ્ચયેન ચ સદ્ધિં એકૂનવીસતિ પચ્ચયા લબ્ભન્તિ.

સોમનસ્સસન્તીરણે પીતિયા સદ્ધિં એકાદસચેતસિકા યુજ્જન્તિ, મનોદ્વારાવજ્જનચિત્તે ચ વીરિયેન સદ્ધિં એકાદસાતિ વિઞ્ઞાણેન સદ્ધિં દ્વાદસ નામધમ્મા હોન્તિ. હસિતુપ્પાદચિત્તે પન પીતિયા ચ વીરિયેન ચ સદ્ધિં દ્વાદસ ચેતસિકાનિ યુજ્જન્તિ. વિઞ્ઞાણેન સદ્ધિં તેરસ નામધમ્મા હોન્તિ. તત્થ સોમનસ્સસન્તીરણે ઝાનઙ્ગેસુ પીતિમત્તં અધિકં હોતિ, પુબ્બે ઉપેક્ખાસન્તીરણદ્વયે વિય પઞ્ચપચ્ચયા ન લબ્ભન્તિ. એકૂનવીસતિપચ્ચયા લબ્ભન્તિ. મનોદ્વારા વજ્જનચિત્તે ચ વીરિયમત્તં અધિકં હોતિ, તઞ્ચ ઇન્દ્રિયકિચ્ચ ઝાન કિચ્ચાનિસાધેતિ. અધિપતિકિચ્ચઞ્ચ મગ્ગકિચ્ચઞ્ચ ન સાધેતિ. કિરિય ચિત્તત્તાવિપાકપચ્ચયો ચ નત્થિ. પુબ્બે પઞ્ચદ્વારાવજ્જનચિત્તે વિય વિપાક પચ્ચયેન સદ્ધિં છ પચ્ચયા ન લબ્ભન્તિ. ઝાનપચ્ચયેન સદ્ધિં અટ્ઠરસ પચ્ચયા લબ્ભન્તિ. હસિતુપ્પાદચિત્તેપિ કિરિયચિત્તત્તા વિપાકપચ્ચયો નત્થિ, જવનચિત્તત્તા પન આસેવનં અત્થિ, વિપાકપચ્ચયેન સદ્ધિં પઞ્ચ પચ્ચયા ન લબ્ભન્તિ. આસેવનપચ્ચયેન સદ્ધિં એકૂનવીસતિ પચ્ચયા લબ્ભન્તિ.

અહેતુકચિત્તુપ્પાદેસુ પચ્ચયઘટનાનયો નિટ્ઠિતો.

### અકુસલચિત્તુપ્પાદેસુ પચ્ચયઘટનાનયો

દ્વાદસ અકુસલચિત્તાનિ, દ્વે મોહમૂલિકાનિ અટ્ઠ લોભ મૂલિકાનિ દ્વે દોસમૂલિકાનિ. ચુદ્દસ પાપચેતસિકાનિ નામ મોહો અહિરિકં અનોત્તપ્પં ઉદ્ધચ્ચન્તિ ઇદં મોહચતુક્કં નામ. લોભો દિટ્ઠિ માનોતિ ઇદં લોભતિક્કં નામ. દોસો ઇસ્સા મચ્છરિયં કુક્કુચ્ચન્તિ ઇદં દોસચતુક્કં નામ. થિનં મિદ્ધં વિચિકિચ્છાતિ ઇદં વિસું તિક્કં નામ.

તત્થ લોભો દોસો મોહોતિ તયો મૂલધમ્મા હેતુપચ્ચયા, દિટ્ઠિ મગ્ગપચ્ચયો, સેસા દસધમ્મા વિસેસપચ્ચયા ન હોન્તિ.

તત્થ દ્વે મોહમૂલિકાનિ નામ વિચિકિચ્છાસમ્પયુત્તચિત્તં ઉદ્ધચ્ચ સમ્પયુત્તચિત્તં. તત્થ વિચિકિચ્છાસમ્પયુત્તચિત્તે પન્નરસ ચેતસિકાનિ ઉપ્પજ્જન્તિ સત્ત સબ્બચિત્તિકાનિ ચ વિતક્કો વિચારો વીરિયન્તિ તીણિ પકિણ્ણકાનિ ચ પાપચેતસિકેસુ મોહચતુક્કઞ્ચ વિચિકિચ્છા ચાતિ, ચિત્તેન સદ્ધિં સોળસ નામધમ્મા હોન્તિ. ઇમસ્મિં ચિત્તે હેતુ પચ્ચયોપિ મગ્ગપચ્ચયોપિ લબ્ભન્તિ. તત્થ મોહો હેતુપચ્ચયો, વિતક્કો ચ વીરિયઞ્ચ મગ્ગપચ્ચયો, એકગ્ગતા પન વિચિકિચ્છાય દુટ્ઠત્તા ઇમસ્મિં ચિત્તે ઇન્દ્રિયકિચ્ચઞ્ચ મગ્ગકિચ્ચઞ્ચ ન સાધેતિ, ઝાનકિચ્ચમત્તં સાધેતિ. અધિપતિ ચ પચ્છાજાતો વિપાકો ચાતિ તયો પચ્ચયાન લબ્ભન્તિ, સેસા એકવીસતિપચ્ચયા લબ્ભન્તિ. ઉદ્ધચ્ચસમ્પયુત્તચિત્તેપિ વિચિકિચ્છં પહાય અધિમોક્ખેન સદ્ધિં પન્નરસેવ ચેતસિકાનિ, સોળસેવ નામધમ્મા હોન્તિ . ઇમસ્મિં ચિત્તે એકગ્ગતા ઇન્દ્રિય કિચ્ચઞ્ચ ઝાનકિચ્ચઞ્ચ મગ્ગકિચ્ચઞ્ચ સાધેતિ, તયો પચ્ચયા ન લબ્ભન્તિ, એકવીસતિ પચ્ચયા લબ્ભન્તિ.

અટ્ઠસુ લોભમૂલિકચિત્તેસુ પન સત્ત સબ્બચિત્તિકાનિ ચ છ પકિણ્ણકાનિ ચ પાપેસુ મોહચતુક્કઞ્ચ લોભતિક્કઞ્ચ થિનમિદ્ધઞ્ચાતિ દ્વાવીસતિ ચેતસિકાનિ ઉપ્પજ્જન્તિ. તેસુ લોભો ચ મોહોચાતિ દ્વે મૂલાનિ હેતુપચ્ચયો. છન્દો ચ ચિત્તઞ્ચ વીરિયઞ્ચાતિ તયો અધિપતિજાતિકા કદાચિ અધિપતિકિચ્ચં સાધેન્તિ, આરમ્મણાધિપતિપિ એત્થ લબ્ભતિ. ચેતના કમ્મપચ્ચયો. તયો આહારા આહારપચ્ચયો. ચિત્તઞ્ચ વેદના ચ એકગ્ગતા ચ જીવિતઞ્ચ વીરિયઞ્ચાતિ પઞ્ચ ઇન્દ્રિયધમ્મા ઇન્દ્રિયપચ્ચયો. વિતક્કો ચ વિચારો ચ પીતિ ચ વેદના ચ એકગ્ગતાચાતિ પઞ્ચ ઝાનઙ્ગાનિ ઝાનપચ્ચયો. વિતક્કો ચ એકગ્ગતા ચ દિટ્ઠિ ચ વીરિયઞ્ચાતિ ચત્તારિ મગ્ગઙ્ગાનિ મગ્ગપચ્ચયો. પચ્છાજાતો ચ વિપાકો ચાતિ દ્વે પચ્ચયા ન લબ્ભન્તિ. સેસા દ્વાવીસતિ પચ્ચયા લબ્ભન્તિ.

દ્વીસુ દોસમૂલિકચિત્તેસુ પીતિઞ્ચ લોભતિક્કઞ્ચ પહાય દોસચતુક્કેન સદ્ધિં દ્વાવીસતિ એવ ચેતસિકાનિ, દોસો ચ મોહો ચ દ્વે મૂલાનિ, તયો અધિપતિ જાતિકા, તયો આહારા, પઞ્ચ ઇન્દ્રિયાનિ, ચત્તારિ ઝાનઙ્ગાનિ, તીણિ મગ્ગઙ્ગાનિ. એત્થાપિ દ્વે પચ્ચયા ન લબ્ભન્તિ, દ્વાવીસતિ પચ્ચયા લબ્ભન્તિ.

અકુસલચિત્તુપ્પાદેસુ પચ્ચયઘટનાનયો નિટ્ઠિતો.

## ચિત્તુપ્પાદેસુ પચ્ચયઘટનાનયો

એકનવુતિ સોભણચિત્તાનિ નામ, ચતુવીસતિ કામ સોભણચિત્તાનિ પન્નરસ રૂપચિત્તાનિ દ્વાદસ અરૂપચિત્તાનિ ચત્તાલીસ લોકુત્તરચિત્તાનિ. તત્થ ચતુવીસતિ કામસોભણ ચિત્તાનિ નામ અટ્ઠ કામકુસલચિત્તાનિ અટ્ઠ કામસોભણવિપાક ચિત્તાનિ અટ્ઠ કામસોભણકિરિયચિત્તાનિ.

પઞ્ચ વીસતિ કલ્યાણચેતસિકાનિ નામ, અલોભો અદોસો અમોહોચેતિ તીણિ કલ્યાણમૂલિકાનિ ચ સદ્ધા ચ સતિ ચ હિરી ચ ઓત્તપ્પઞ્ચ તત્રમજ્ઝત્તતા ચ કાયપસ્સદ્ધિ ચ ચિત્ત પસ્સદ્ધિ ચ કાયલહુતા ચ ચિત્તલહુતા ચ કાયમુદુતા ચ ચિત્ત મુદુતા ચ કાયકમ્મઞ્ઞતા ચ ચિત્ત કમ્મઞ્ઞતા ચ કાયપાગુઞ્ઞતા ચ ચિત્તપાગુઞ્ઞતા ચ કાયુજુકતા ચ ચિત્તુજુકતા ચ સમ્માવાચા સમ્માકમ્મન્તો સમ્માઆજીવોતિ તિસ્સો વિરતિયો ચ કરુણા મુદિતાતિ દ્વે અપ્પમઞ્ઞાયો ચ.

તત્થ તીણિ કલ્યાણમૂલાનિ હેતુપચ્ચયો, અમોહો પન અધિપતિપચ્ચયે વીમંસાધિપતિનામ, ઇન્દ્રિયપચ્ચયે પઞ્ઞિન્દ્રિયં નામ, મગ્ગપચ્ચયે સમ્માદિટ્ઠિ નામ. સદ્ધા ઇન્દ્રિયપચ્ચયે સદ્ધિન્દ્રિયં નામ. સતિ ઇન્દ્રિયપચ્ચયે સતિન્દ્રિયં નામ, મગ્ગપચ્ચયે સમ્માસતિ નામ. તિસ્સો વિરતિયો મગ્ગપચ્ચયો, સેસા સત્તરસ ધમ્મા વિસેસપચ્ચયા ન હોન્તિ.

અટ્ઠસુ કામકુસલચિત્તેસુ અટ્ઠતિંસ ચેતસિકાનિ સઙ્ગય્હન્તિ, સત્ત સબ્બચિત્તિકાનિ છ પકિણ્ણકાનિ પઞ્ચવીસતિ કલ્યાણાનિ. તેસુ ચ પીતિ ચતૂસુ સોમનસ્સિકેસુ એવ, અમોહો ચતૂસુ ઞાણસમ્પયુત્તેસુ એવ, તિસ્સો વિરતિયો સિક્ખાપદસીલપૂરણ કાલે એવ, દ્વે અપ્પમઞ્ઞાયો સત્તેસુ કારુઞ્ઞમોદનાકારેસુ એવાતિ. ઇમેસુપિ અટ્ઠસુ ચિત્તેસુ દ્વે વા તીણિ વા કલ્યાણમૂલાનિ હેતુપચ્ચયો, છન્દો ચ ચિત્તઞ્ચ વીરિયઞ્ચ વીમંસાચાતિ ચતૂસુ અધિપતિજાતિકેસુ એકમેકોવ કદાચિ અધિપતિપચ્ચયો. ચેતના કમ્મપચ્ચયો. તયો આહારા આહારપચ્ચયો. ચિત્તઞ્ચ વેદના ચ એકગ્ગતા ચ જીવિતઞ્ચ સદ્ધા ચ સતિ ચ વીરિયઞ્ચ પઞ્ઞાચાતિ અટ્ઠ ઇન્દ્રિયાનિ ઇન્દ્રિયપચ્ચયો. વિતક્કો ચ વિચારો ચ પીતિ ચ વેદના ચ એકગ્ગતાચાતિ પઞ્ચઝાનઙ્ગાનિ ઝાનપચ્ચયો. પઞ્ઞા ચ વિતક્કો ચ તિસ્સો

વિરતિયો ચ સતિ ચ વીરિયઞ્ચ એકગ્ગતાચાતિ અટ્ઠ મગ્ગઙ્ગાનિ મગ્ગપચ્ચયો. ઇમેસુપિ અટ્ઠસુ ચિત્તેસુ પચ્છાજાતો ચ વિપાકોચાતિ દ્વે પચ્ચયા ન લબ્ભન્તિ, સેસા દ્વાવીસતિપચ્ચયા લબ્ભન્તિ.

અટ્ઠસુ કામસોભણકિરિયચિત્તેસુ તિસ્સો વિરતિયો ન લબ્ભન્તિ, કુસલેસુ વિય દ્વે પચ્ચયા ન લબ્ભન્તિ, દ્વાવીસતિ પચ્ચયા લબ્ભન્તિ.

અટ્ઠસુ કામસોભણવિપાકેસુ તિસ્સો વિરતિયો ચ દ્વે અપ્પમઞ્ઞાયો ચ ન લબ્ભન્તિ. અધિપતિપચ્ચયો ચ પચ્છાજાતો ચ આસેવનઞ્ચાતિ તયો પચ્ચયા ન લબ્ભન્તિ, એકવીસતિ પચ્ચયા લબ્ભન્તિ.

ઉપરિ રૂપારૂપલોકુત્તરચિત્તેસુપિ દ્વાવીસતિપચ્ચયતો અતિરેકં નત્થિ. તસ્મા ચતૂસુ ઞાણસમ્પયુત્તકામકુસલ ચિત્તેસુ વિય ઇમેસુ પચ્ચયઘટના વેદિતબ્બા.

એવં સન્તે કસ્મા તાનિ ચિત્તાનિ કામચિત્તતો મહન્ત તરાનિ ચ પણીતતરાનિ ચ હોન્તીતિ. આસેવનમહન્તત્તા. તાનિ હિ ચિત્તાનિ ભાવનાકમ્મવિસેસેહિ સિદ્ધાનિ હોન્તિ, તસ્મા તેસુ આસેવનપચ્ચયો મહન્તો હોતિ. આસેવન મહન્તત્તા ચ ઇન્દ્રિયપચ્ચયોપિ ઝાનપચ્ચયોપિ મગ્ગપચ્ચયોપિ અઞ્ઞેપિ વા તેસં પચ્ચયા મહન્તા હોન્તિ. પચ્ચયાનં ઉપરૂપરિ મહન્તત્તા તાનિ ચિત્તાનિ ઉપરૂપરિ ચ કામચિત્તતો મહન્તતરાનિ ચ પણીતતરાનિ ચ હોન્તીતિ.

ચિત્તુપ્પાદેસુ પચ્ચયઘટનાનયો નિટ્ઠિતો.

**રૂપકલાપેસુ પચ્ચયઘટનાનયો**

રૂપકલાપેસુ પચ્ચયઘટનાનયો વુચ્ચતે. અટ્ઠવીસતિ રૂપાનિ નામ, ચત્તારિ મહાભૂતાનિ પથવી આપો તેજો વાયો. પઞ્ચ પસાદરૂપાનિ ચક્ખુ સોતં ઘાનં જિવ્હા કાયો. પઞ્ચ ગોચરરૂપાનિ રૂપં સદ્દો ગન્ધો રસો ફોટ્ઠબ્બં. તત્થ ફોટ્ઠબ્બં તિવિધં પથવીફોટ્ઠબ્બં તેજોફોટ્ઠબ્બં વાયોફોટ્ઠબ્બં. દ્વે ભાવરૂપાનિ ઇત્થિભાવરૂપં પુમ્ભાવરૂપં. એકં જીવિતરૂપં, એકં હદયરૂપં. એકં આહારરૂપં. એકં આકાસધાતુરૂપં. દ્વે વિઞ્ઞત્તિરૂપાનિ કાયવિઞ્ઞત્તિરૂપં વચીવિઞ્ઞત્તિ રૂપં. તીણિ વિકારરૂપાનિ લહુતા મુદુતા કમ્મઞ્ઞતા. ચત્તારિ લક્ખણરૂપાનિ ઉપચયો સન્તતિ જરતા અનિચ્ચતા.

તત્થ છ રૂપધમ્મા રૂપધમ્માનં પચ્ચયા હોન્તિ ચત્તારિ મહાભૂતાનિ ચ જીવિતરૂપઞ્ચ આહારરૂપઞ્ચ. તત્થ ચત્તારિ મહા ભૂતાનિ અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ પઞ્ચહિ પચ્ચયેહિ પચ્ચયા હોન્તિ સહજાતેન ચ અઞ્ઞમઞ્ઞેન ચ નિસ્સયેન ચ અત્થિયા ચ અવિગતેનચ. સહજાતાનં ઉપાદારૂપાનં અઞ્ઞમઞ્ઞવજ્જિતેહિ ચતૂહિ પચ્ચયેહિ પચ્ચયા હોન્તિ. જીવિતરૂપં સહજાતાનં કમ્મજરૂપાનં ઇન્દ્રિયપચ્ચયેન પચ્ચયો. આહારરૂપં સહજાતાનઞ્ચ અસહજાતાનઞ્ચ સબ્બેસં અજ્ઝત્તરૂપધમ્માનં આહારપચ્ચયેન પચ્ચયો.

તત્થેવ તેરસ રૂપધમ્મા નામધમ્માનં વિસેસપચ્ચયા હોન્તિ, પઞ્ચપસાદરૂપાનિ ચ સત્ત ગોચરરૂપાનિ ચ હદયવત્થુરૂપઞ્ચ. તત્થ પઞ્ચ પસાદરૂપાનિ પઞ્ચન્નં વિઞ્ઞાણધાતૂનં માતરો વિય પુત્તકાનં વત્થુપુરેજાતેન ચ વત્થુપુરેજાતિન્દ્રિયેન ચ વત્થુ પુરેજાતવિપ્પયુત્તેન ચ પચ્ચયા હોન્તિ. સત્ત ગોચરરૂપાનિ પઞ્ચન્નં વિઞ્ઞાણધાતૂનં તિસ્સન્નં મનોધાતૂનઞ્ચ પિતરો વિય પુત્તકાનં આરમ્મણપુરેજાતેન પચ્ચયા હોન્તિ. હદયવત્થુરૂપં દ્વિન્નં મનોધાતુ

મનોવિઞ્ઞાણધાતૂનં રુક્ખો વિય રુક્ખદેવતાનં યથારહં પટિસન્ધિક્ખણે સહજાતનિસ્સયેન પવત્તિકાલે વત્થુપુરેજાતેન ચ વત્થુપુરેજાતવિપ્પયુત્તેન ચ પચ્ચયો હોતિ.

તેવીસતિ રૂપકલાપા. તત્થ એકાય રજ્જુયા બન્ધિતાનં કેસાનં કેસકલાપો વિય તિણાનં તિણકલાપો વિય એકેન જાતિરૂપેન બન્ધિતાનં રૂપધમ્માનં કલાપો પરિપિણ્ડિરૂપ કલાપો નામ.

તત્થ ચત્તારિ મહાભૂતાનિ વણ્ણો ગન્ધો રસો ઓજાતિ ઇમે અટ્ઠ ધમ્મા એકો સબ્બમૂલકલાપો નામ, સબ્બમૂલટ્ઠકન્તિ ચ વુચ્ચતિ.

નવ કમ્મજરૂપકલાપા, – જીવિતનવકં વત્થુદસકં કાય દસકં ઇત્થિભાવદસકં પુમ્ભાવદસકં ચક્ખુદસકં સોતદસકં ઘાનદસકં જિવ્હદસકં. તત્થ સબ્બમૂલટ્ઠકમેવજીવિતરૂપેન સહ જીવિતનવકં નામ. એતદેવ કમ્મજકલાપેસુ મૂલનવકં હોતિ. મૂલનવકમેવ યથાક્કમં હદયવત્થુરૂપાદીહિ અટ્ઠરૂપેહિ સહ વત્થુદસકાદીનિ અટ્ઠદસકાનિ ભવતિ. તત્થ જીવિતનવકઞ્ચ કાયદસકઞ્ચ ભાવદસકાનિચાતિ ચત્તારો કલાપા સકલ કાયે પવત્તન્તિ. તત્થ જીવિતનવકન્તિ પાચકગ્ગિ ચ કાયગ્ગિ ચ વુચ્ચતિ. પાચકગ્ગિ નામ પાચકતેજો કોટ્ઠાસો, સો આમાસયે પવત્તિત્વા અસિતપીતખાયિતસાયિતાનિ પરિપાચેતિ. કાયગ્ગિ નામ સકલકાયબ્યાપકો ઉસ્માતેજો કોટ્ઠાસો, સો સકલ કાયે પવત્તિત્વા પિત્તસેમ્હલોહિતાનિ અપૂતીનિ વિપ્પસન્નાનિ કરોતિ. તેસં દ્વિન્નં વિસમવુત્તિયા સતિ સત્તા બહ્વાબાધા હોન્તિ, સમવુત્તિયા સતિ અપ્પાબાધા. તદુભયં જીવિતનવકં સત્તાનં આયું સમ્પાદેતિ. વણ્ણં સમ્પાદેતિ. કાયદસકં સકલકાયે સુખસમ્ફસ્સ દુક્ખસમ્ફસ્સાનિ સમ્પાદેતિ. ભાવ દસકાનિ ઇત્થીનં સબ્બે ઇત્થાકારે સમ્પાદેતિ. પુરિસાનં સબ્બે પુરિસાકારે સમ્પાદેહિ. સેસાનિ વત્થુદસકાદીનિ પઞ્ચદસકાનિ પદેસદસકાનિ નામ. તત્થ વત્થુદસકં હદયકોસબ્ભન્તરે પવત્તિત્વા સત્તાનં નાનાપકારાનિ સુચિન્તિતદુચિન્તિતાનિ સમ્પાદેતિ. ચક્ખુદસકાદીનિ ચત્તારિ દસકાનિ ચક્ખુગુળ કણ્ણબિલ નાસબિલ જિવ્હતલેસુ પવત્તિત્વા દસ્સન સવન ઘાયન સાયનાનિ સમ્પાદેતિ.

અટ્ઠ ચિત્તજરૂપકલાપા, સબ્બમૂલટ્ઠકં સદ્દનવકં કાય વિઞ્ઞત્તિનવકં સદ્દવચીવિઞ્ઞત્તિદસકન્તિ ચત્તારો મૂલકલાપા ચ તેયેવ લહુતા મુદુતા કમ્મઞ્ઞતાસઙ્ખાતેહિ તીહિ વિકાર રૂપેહિ સહ ચત્તારો સવિકારકલાપા ચ.

તત્થ સરીરધાતૂનં વિસમપ્પવત્તિકાલે ગિલાનસ્સ મૂલ કલાપાનિ એવ પવત્તન્તિ. તદા હિ તસ્સ સરીરરૂપાનિ ગરૂનિ વા થદ્ધાનિ વા અકમ્મઞ્ઞાનિ વા હોન્તિ, યથારુચિ ઇરિયપથંપિ પવત્તેતું અઙ્ગ પચ્ચઙ્ગાનિપિ ચાલેતું વચનંપિ કથેતું દુક્ખો હોતિ. સરીરધાતૂનં સમપ્પવત્તિકાલે પન અગિલાનસ્સ ગરુથદ્ધાદીનં સરીરદોસાનં અભાવતો સવિકારા પવત્તન્તિ. તેસુ ચ ચિત્તઙ્ગવસેન કાયઙ્ગ ચલને દ્વે કાયવિઞ્ઞત્તિકલાપા પવત્તન્તિ. ચિત્તવસેનેવ મુખતો વચનસદ્દપ્પવત્તિકાલે દ્વે વચીવિઞ્ઞત્તિકલાપા, ચિત્તવસેનેવ અક્ખરવણ્ણરહિતાનં હસનરોદનાદીનં અવચનસદ્દાનં મુખતો પવત્તિકાલે દ્વે સદ્દકલાપા, સેસકાલેસુ દ્વે આદિ કલાપા પવત્તન્તિ.

ચત્તારો ઉતુજરૂપકલાપા, સબ્બમૂલટ્ઠકં સદ્દનવકન્તિ દ્વે મૂલકલાપા ચ દ્વે સવિકારકલાપા ચ. તત્થ અયં કાયો યાવજીવં ઇરિયાપથસોતં અનુગચ્છન્તો યાપેતિ, તસ્મા ઇરિયાપથનાનત્તં પટિચ્ચ ઇમસ્મિં કાયે ખણે ખણે ધાતૂનં સમપ્પવત્તિવિસમપ્પવત્તિયો પઞ્ઞાયન્તિ. તથા ઉતુનાનત્તં પટિચ્ચ આહારનાનત્તં પટિચ્ચ વાતાતપસમ્ફસ્સનાનત્તં પટિચ્ચ કાયઙ્ગ પરિહારનાનત્તં પટિચ્ચ અત્તૂપક્કમપરૂપક્કમનાનત્તં પટિચ્ચ. તત્થ વિસમપ્પવત્તિકાલે દ્વે મૂલકલાપા એવ પવત્તન્તિ, સમપ્પવત્તિકાલે દ્વે સવિકારા. તેસુ ચ દ્વે સદ્દકલાપા ચિત્તજસદ્દતો પરમ્પરસદ્દેસુ ચ અઞ્ઞેસુ લોકે નાનપ્પકારસદ્દેસુ ચ પવત્તન્તિ.

દ્વે આહારજરૂપકલાપા, – સબ્બમૂલટ્ઠકં સવિકારન્તિ. ઇમે દ્વે કલાપા સપ્પાયેન વા અસપ્પાયેન વા આહારેન જાતાનં સમરૂપવિસમરૂપાનં વસેન વેદિતબ્બા.

આકાસધાતુ ચ લક્ખણરૂપાનિચાતિ પઞ્ચરૂપાનિ કલાપ મુત્તાનિ હોન્તિ. તેસુ આકાસધાતુ કલાપાનં અન્તરા પરિચ્છેદ મત્તત્તા કલાપમુત્તા હોતિ. લક્ખણરૂપાનિ સઙ્ખતભૂતાનં રૂપ કલાપાનં સઙ્ખતભાવજાનનત્થાય લક્ખણમત્તત્તા કલાપ મુત્તાનિ.

ઇમે તેવીસતિ કલાપા અજ્ઝત્તસન્તાને લબ્ભન્તિ. બહિદ્ધા સન્તાને પન દ્વે ઉતુજમૂલકલાપા એવ લબ્ભન્તિ. તત્થ દ્વે રૂપ સન્તાનાનિ અજ્ઝત્તસન્તાનઞ્ચ બહિદ્ધાસન્તાનઞ્ચ. તત્થ અજ્ઝત્તસન્તાનં નામ સત્તસન્તાનં વુચ્ચતિ. બહિદ્ધાસન્તાનં નામ પથવીપબ્બતનદીસમુદ્દ રુક્ખતિણાદીનિ વુચ્ચતિ. તત્થ અજ્ઝત્તસન્તાને અટ્ઠવીસતિ રૂપાનિ તેવીસતિ રૂપકલાપાનિ લબ્ભન્તિ.

તત્થ પટિસન્ધિનામધમ્મા પટિસન્ધિક્ખણે કમ્મજરૂપકલાપાનં છધા પચ્ચયા હોન્તિ ચતૂહિ મહાસહજાતેહિ ચ વિપાકેન ચ વિપ્પયુત્તેન ચ. હદયવત્થુરૂપસ્સ પન અઞ્ઞમઞ્ઞેન સહ સત્તધા પચ્ચયા હોન્તિ. તેસ્વેવ નામધમ્મેસુ હેતુધમ્મા હેતુભાવેન, ચેતના કમ્મભાવેન, આહારધમ્મા આહારભાવેન, ઇન્દ્રિય ધમ્મા ઇન્દ્રિયભાવેન, ઝાનધમ્મા ઝાન ભાવેન, મગ્ગધમ્મા મગ્ગ ભાવેનાતિ યથારહં છધા પચ્ચયા હોન્તિ. અતીતાનિ પન કુસલાકુસલકમ્માનિ એકધાવ પચ્ચયા હોન્તિ કમ્મપચ્ચયેન, પઠમભવઙ્ગાદિકા પચ્છાજાતા પવત્તનામધમ્મા પુરેજાતાનં કમ્મજરૂપ કલાપાનં એકધા પચ્ચયા હોન્તિ પચ્છાજાતેન. એત્થ ચ પચ્છાજાત વચનેન ચત્તારો પચ્છાજાતજાતિકા પચ્ચયા ગહિતા હોન્તિ. અતીતાનિ ચ કમ્માનિ એકધાવ પચ્ચયા હોન્તિ. એવં નામધમ્મા કમ્મજરૂપકલાપાનં યથારહં ચુદ્દસહિ પચ્ચયેહિ પચ્ચયા હોન્તિ. ઇધ દસપચ્ચયા ન લબ્ભન્તિ આરમ્મણઞ્ચ અધિપતિ ચ અનન્તરઞ્ચ સમનન્તરઞ્ચ ઉપનિસ્સયો ચ પુરેજાતો ચ આસેવનઞ્ચ સમ્પયુત્તો ચ નત્થિ ચ વિગતો ચ.

પવત્તિકાલે રૂપજનકા નામધમ્મા અત્તના સહજાતાનં ચિત્તજરૂપકલાપાનં પઞ્ચધા પચ્ચયા હોન્તિ ચતૂહિ મહાસહ જાતેહિ ચ વિપ્પયુત્તેન ચ. તેસ્વેવ નામધમ્મેસુ હેતુધમ્મા હેતુભાવેન, અધિપતિધમ્મા અધિપતિભાવેન, ચેતના કમ્મભાવેન, વિપાકધમ્મા વિપાકભાવેન, આહારધમ્મા આહાર ભાવેન, ઇન્દ્રિયધમ્મા ઇન્દ્રિયભાવેન, ઝાનધમ્મા ઝાનભાવેન, મગ્ગધમ્મા મગ્ગભાવેનાતિ યથારહં અટ્ઠધા પચ્ચયા હોન્તિ. પચ્છાજાતા સબ્બે નામધમ્મા પુરેજાતાનં ચિત્તજરૂપકલાપાનં એકધા પચ્ચયા હોન્તિ પચ્છાજાતેન. એવં નામધમ્મા ચિત્તજરૂપ કલાપાનં યથારહં ચુદ્દસહિ પચ્ચયેહિ પચ્ચયા હોન્તિ. ઇધપિ દસ પચ્ચયા ન લબ્ભન્તિ આરમ્મણઞ્ચ અનન્તરઞ્ચ સમનન્તરઞ્ચ અઞ્ઞમઞ્ઞઞ્ચ ઉપનિસ્સયો ચ પુરેજાતો ચ આસેવનઞ્ચ સમ્પયુત્તો ચ નત્થિ ચ વિગતો ચ.

પટિસન્ધિચિત્તસ્સ ઠિતિકાલતો પટ્ઠાય પવત્તિકાલે સબ્બેપિ નામધમ્મા સબ્બેસં ઉતુજરૂપકલાપાનઞ્ચ આહારજરૂપ કલાપાનઞ્ચ એકધા પચ્ચયા હોન્તિ પચ્છાજાતવસેન. એત્થપિ પચ્છાજાતવચનેન ચત્તારો પચ્છાજાતજાતિકા ગહિતા હોન્તિ, સેસા વીસતિ પચ્ચયા ન લબ્ભન્તિ.

સબ્બેસુ પન તેવીસતિયા રૂપકલાપેસુચત્તારોમહા ભૂતા અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ પઞ્ચધા પચ્ચયા હોન્તિ ચતૂહિ મહાસહ જાતેહિ ચ અઞ્ઞમઞ્ઞેન ચ, સહજાતાનં ઉપાદારૂપાનં ચતુધા પચ્ચયા હોન્તિ ચતૂહિ મહાસહજાતેહિ . આહારરૂપં સહજાતાનઞ્ચ અસહજાતાનઞ્ચ સબ્બેસં અજ્ઝત્તરૂપકલાપાનં આહાર પચ્ચયેન પચ્ચયો હોતિ. નવસુ કમ્મજરૂપકલાપેસુ જીવિતરૂપં સહજાતાનમેવ રૂપાનં ઇન્દ્રિયપચ્ચયેન પચ્ચયો હોતિ. એવં અજ્ઝત્તરૂપધમ્મા

અજ્ઝત્તરૂપધમ્માનં સત્તધા પચ્ચયા હોન્તિ. બહિદ્ધા રૂપધમ્મા પન બહિદ્ધાભૂતાનં દ્વિન્નં ઉતુજરૂપકલાપાનં પઞ્ચધા પચ્ચયા હોન્તીતિ.

રૂપકલાપેસુ પચ્ચયઘટનાનયો નિટ્ઠિતો.

એત્થ ચ પટ્ઠાનસદ્દસ્સ અત્થો વત્તબ્બો. પધાનં ઠાનન્તિ પટ્ઠાનં. તત્થ પધાનન્તિ પમુખં, ઠાનન્તિ પચ્ચયો, પમુખપચ્ચયો મુખ્યપચ્ચયો એકન્તપચ્ચયોતિ વુત્તં હોતિ. સો ચ એકન્ત પચ્ચયો એકન્તપચ્ચયુપ્પન્નં પટિચ્ચ વત્તબ્બો.

દુવિધઞ્હિ પચ્ચયુપ્પન્નં મુખ્યપચ્ચયુપ્પન્નં નિસ્સન્દપચ્ચયુપ્પન્નન્તિ. તત્થ મુખ્યપચ્ચયુપ્પન્નં નામ મૂલપચ્ચયુપ્પન્નં, નિસ્સન્દપચ્ચયુપ્પન્નં નામ પરમ્પર પચ્ચયુપ્પન્નં. તત્થ મૂલપચ્ચયુપ્પન્નમેવ એકન્તપચ્ચયુપ્પન્નં નામ. તઞ્હિ અત્તનો પચ્ચયે સતિ એકન્તેન ઉપ્પજ્જતિયેવ, નો નુપ્પજ્જતિ. પરમ્પરપચ્ચયુપ્પન્નં પન અનેકન્તપચ્ચયુપ્પન્નંનામ, તઞ્હિ તસ્મિં પચ્ચયે સતિપિ ઉપ્પજ્જતિ વા, ન વા ઉપ્પજ્જતિ. તત્થ એકન્તપચ્ચયુપ્પન્નં પટિચ્ચ સો પચ્ચયો એકન્તપચ્ચયો નામ. સો એવ ઇમસ્મિં મહાપકરણે વુત્તો. તતો એવ અયં ચતુવીસતિપચ્ચયગણો ચ ઇમં મહા પકરણઞ્ચ પટ્ઠાનન્તિ વુચ્ચતિ.

તત્થ એકસ્સ પુરિસસ્સ ધનધઞ્ઞત્થાય લોભો ઉપ્પજ્જતિ. સો લોભવસેન ઉટ્ઠાય અરઞ્ઞં ગન્ત્વા એકસ્મિં પદેસે ખેત્તાનિ કરોતિ, વત્થૂનિ કરોતિ, ઉય્યાનાનિ કરોતિ. તેસુ સમ્પજ્જમાનેસુ સો પુરિસો બહૂનિ ધનધઞ્ઞાનિ લભિત્વા અત્તના ચ પરિભુઞ્જતિ, પુત્તદારે ચ પોસેતિ, પુઞ્ઞાનિ ચ કરોતિ, પુઞ્ઞફલાનિ ચ આયતિં પચ્ચનુભવિસ્સતિ. તત્થ લોભસહ જાતાનિ નામરૂપાનિ મુખ્યપચ્ચયુપ્પન્નાનિ નામ. તતો પરં યાવ આયતિં ભવેસુ પુઞ્ઞફલાનિ પચ્ચનુભોતિ, તાવ ઉપ્પન્નાનિ પરમ્પરફલાનિ તસ્સ લોભસ્સ નિસ્સન્દપચ્ચયુપ્પન્નાનિ નામ. તેસુ દ્વીસુ પચ્ચયુપ્પન્નેસુ મુખ્યપચ્ચયુપ્પન્નમેવ પટ્ઠાને વુત્તં. નિસ્સન્દપચ્ચયુપ્પન્નં પન સુત્તન્તનયેન કથેતબ્બં. તત્થ સુત્તન્તનયો નામ ઇમસ્મિં સતિ ઇદં હોતિ, ઇમસ્સ ઉપ્પાદા ઇદં ઉપ્પજ્જતીતિ એવરૂપો પચ્ચયનયો. અપિ ચ લોભો દોસો મોહોતિ તયો ધમ્મા સકલસ્સ સત્તલોકસ્સપિ સઙ્ખારલોકસ્સપિ ઓકાસ લોકસ્સપિ વિપત્તિયા મૂલટ્ઠેન હેતૂ નામ. અલોભો અદોસો અમોહોતિ તયો ધમ્મા સમ્પત્તિયા મૂલટ્ઠેન હેતૂનામાતિ કથેતબ્બં. એસ નયો સબ્બેસુ પટ્ઠાનપચ્ચયેસુ યથારહં વેદિતબ્બો. એવઞ્ચ સતિ લોકે સબ્બા લોકપ્પવત્તિયો ઇમેસં ચતુવીસતિયા પચ્ચયાનં મુખ્ય પચ્ચયુપ્પન્નેન સદ્ધિં નિસ્સન્દપચ્ચયુપ્પન્ના એવ હોન્તીતિ વેદિતબ્બોતિ.

એત્તાવતા પચ્ચયાનં અત્થદીપના પચ્ચયાનં સભાગસઙ્ગહો પચ્ચયાનં ઘટનાનયોતિ તીહિ કણ્ડેહિ પરિચ્છિન્ના પટ્ઠાનુદ્દેસ દીપની નિટ્ઠિતા હોતિ.

મ્રમ્મરટ્ઠે મૌંજ્વાનગરે લેડીતીઅરઞ્ઞવિહારવાસિના મહા થેરેન કતાયં પચ્ચયુદ્દેસદીપની.